

MOTERŲ INFORMACIJOS CENTRAS

**MOTERYS IR VYRAI LIETUVOS VISUOMENĖJE
– 2009:**

Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir
vertinimas

TYRIMO ATASKAITA

Vilnius, 2009

Moterų informacijos centras tyrimą atliko įgyvendindamas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos finansuojamą projektą „Moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinis tyrimas ir vertinimas“ pagal Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių 2005–2009 metų programą (sutartis 2009 m. kovo 5 d. nr. D4-31).

Apklausą atliko: UAB „Baltijos tyrimai“

Tyrimo rezultatų analizę atliko ir ataskaitą parengė: dr. doc. Giedrė Purvaneckienė

TURINYS

ĮVADAS.....	4
I. DARBAS IR ŠEIMA LIETUVOS GYVENTOJŲ VERTYBINIŲ NUOSTATŲ SKALĖJE.....	10
II. LYČIŲ LYGYBĖ DARBO RINKOJE.....	15
III. MOTERŲ DALYVAVIMAS VALDŽIOJE IR POLITIKOJE.....	18
IV. DISKRIMINACIJA DĖL LYTIES.....	29
V. SMURTAS VISUOMENĖJE IR ŠEIMOJE.....	31
VI. MOTERIS, VYRAS IR ŠEIMA.....	34
VII. VISUOMENĖS NUOMONĖ APIE MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ POLITIKOS ĮGYVENDINIMĄ.....	43
VIII. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	47
LITERATŪRA.....	48

IVADAS

Iki Nepriklausomybės atkūrimo išsamių moterų ir vyrų padėties tyrimų nebuvo. Atkūrus Nepriklausomybę, pirmieji statistinės analizės ar fragmentiškų sociologinių tyrimų rezultatai atkreipė dėmesį į tai, kad Lietuvos moterys yra žymiai nepalankesnėje padėtyje nei vyrai. Apie 1994 m., rengiantis Jungtinių Tautų IV Pasaulinei konferencijai moterų klausimais Pekine, pradėta sistemingai domėtis moterų padėties klausimais, atliktas pirmasis išsamus tyrimas „Moteris Lietuvos visuomenėje“, parengta Vyriausybės ataskaita apie moterų padėtį, pradėtas kurti nacionalinis lyčių lygybės mechanizmas. Po Pekino konferencijos Vyriausybė pritarė pirmajai Lietuvos moterų pažangos programai, kurios įgyvendinimui lėšų nebuvo skirta, ji buvo įgyvendinama moterų nevyriausybinių organizacijų pastangomis, pritraukiant tarptautinių organizacijų ar užsienio šalių lėšas. Nuo 1996 m. Lietuvos Vyriausybė pradėjo atsižvelgti į Lietuvos moterų pažangos programą savo praktinėje veikloje, 1998 m. sausio mėn. buvo įkurta Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija, įtvirtinta nacionalinio moterų ir vyrų lygių galimybių mechanizmo struktūra. 1998 metų pabaigoje priimtas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, 1999 m. įkurta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus institucija.

Vėliau buvo priimtos ir įgyvendinamos lyčių lygybei visose srityse užtikrinti skirtos Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų ir 2005–2009 metų programos ir jų įgyvendinimo planai, taip pat Prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2005-2008 metų programa bei Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija, jos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų planas. Visų minėtų programų įgyvendinimo rezultatai yra teigiami. Lietuvoje didėja moterų užimtumas, mažėja moterų ir vyrų užimtumo lygio skirtumas, pamažu daugėja moterų sprendimų priėmimo. Valstybinėje smurto prieš moteris mažinimo strategijoje pirmą kartą įtvirtinta institucinė parama nevyriausybiniams organizacijoms, dirbančioms smurto prieš moteris įveikimo srityje.

Daug teigiamų postūmių įtvirtinant lyčių lygybę suteikė pasirengimas stoti ir įstojimas į Europos Sąjungą. Į Lietuvos teisę buvo perkelti Europos Sąjungos reikalavimai, pavyzdžiui, buvo priimti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pakeitimai susiję su netiesioginės diskriminacijos draudimu, specialiųjų laikinųjų priemonių taikymu, kuriomis siekiama kuo greičiau pasiekti *de facto* moterų ir vyrų lygybę ir pan. Nacionalinis moterų ir vyrų lygių galimybių institucinis mechanizmas taip pat išsiplėtė.

Be to, papildomą postūmį suteikė Europos Sąjungos paramos lėšomis įgyvendinami projektai, bei tai, kad moterų ir vyrų lygybės klausimai yra vienas iš keturių horizontaliųjų prioritetų privalomų panaudojant ES struktūrinę paramą. Tai sudaro plačias galimybes užtikrinti moterų ir vyrų lygybę įvairiose srityse, ypač sprendžiant moterų užimtumo, reintegracijos į darbo rinką, darbo rinkos segregacijos pagal lytį, o labiausiai šeimos ir darbo išipareigojimų derinimo galimybių klausimus.

Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005–2009 metų programos tikslai yra: nuosekliai, kompleksiškai ir sistemingai spręsti moterų ir vyrų lygių galimybių problemas visose srityse; užtikrinti lyčių aspekto integravimą; bei parodyti specifines moterų ir vyrų problemas ir jas spręsti. Programoje iškeltų uždavinių įgyvendinimas sudarė sąlygas pozityviems pokyčiams daugelyje programos apimtų sričių, ypač sudarant sąlygas moterims ir vyrams derinti darbo ir šeimos išipareigojimus bei skatinant moterų ekonominį aktyvumą, skatinant darbdavius nustatyti vyrams ir moterims vienodą darbo užmokestį už vienodos vertės darbą bei skatinant socialinę partnerystę ir plėtojant socialinį dialogą, o taip pat skatinant valstybės institucijų ir įstaigų, švietimo ir mokslo įstaigų, nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą, užtikrinantį lyčių lygybę. Minėtas bendradarbiavimas buvo skatinamas ne tik Moterų ir vyrų komisijos lygmenyje, kuomet jos posėdžiuose dalyvaudavo ne tik ministerijų bei kitų valstybės įstaigų atstovai, bet ir mokslininkai, lyčių studijų centrų, nevyriausybinių moterų ir vyrų organizacijų atstovai bei socialiniai partneriai. Vienas iš programos uždavinių - skleisti

tarptautiniu mastu Lietuvos patirtį, kaip užtikrinti moterų ir vyrų lygias galimybes buvo įgyvendintas ne tik valstybinių ir savivaldybių institucijų atstovų dėka, bet ir aktyviai Lietuvos patirtį tarptautiniu mastu pristatė moterų nevyriausybinės organizacijos bei 4 lyčių studijų centrai, o taip pat socialiniai partneriai, be to nemaža dalis struktūrinių fondų remiamų projektų buvo ir yra įgyvendinami bendromis savivaldybių, socialinių partnerių bei nevyriausybinių organizacijų partneryste grįstomis pastangomis. Taip pat reikia pažymėti, kad programų dėka sumažėjo tradicinių stereotipų ir diskriminacinio požiūrio į moterų ir vyrų vaidmenis. Nuostatos lėtai kinta, joms pasikeisti reikia daugiau laiko bei daugiau įvairesnių priemonių įgyvendinimo.

Moterų ir vyrų padėties visuomenėje pokyčius galima įvertinti, atliekant tyrimus. Kalbant apie pažangą lyčių lygybės srityje, būtina tirti moterų ir vyrų vertybines nuostatas, kadangi jos reguliuoja žmonių elgesį. Keičiantis nuostatoms, keičiasi ir žmonių elgesys.

Norėdama įvertinti moterų ir vyrų padėties visuomenėje pasikeitimus, asociacija Moterų informacijos centras, įgyvendindama Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005–2009 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr.1042 (Žin., 2005, Nr.116-4202), 69.7 punktą „Atlikti moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinį tyrimą ir vertinimą“, atliko tyrimą „Moterys ir vyrai Lietuvos visuomenėje – 2009“. Šio tyrimo rezultatai buvo lyginami su ankstesnių, 1994-ą ir 2000-ą metų tyrimo rezultatais.

1994-ais metais Moterų informacijos centras atliko tyrimą "Moteris Lietuvos visuomenėje“. Jo pagrindą sudarė nacionalinės reprezentatyvios apklausos duomenys, kuriais remiantis atlikta Lietuvos gyventojų nuostatų lyčių vaidmenų šeimoje ir visuomenėje atžvilgiu analizė bei tirta Lietuvos gyventojų nuomonė apie moterų padėtį Lietuvoje. Tuo metu konstatuota, kad nesant platesnių moters padėties visuomenėje sociologinių tyrimų, buvo sunku susidaryti vientisą Lietuvos moterų problemų vaizdą, o dėl skirtingų tyrimų metodikų buvo sunku palyginti įvairių tyrimų rezultatus. Moterų informacijos centro 1995 m. išleistoje publikacijoje „Moteris Lietuvos visuomenėje“ buvo pateiktos išsamios išvados visapusiškai atskleidžiančios ne tik moterų padėtį Lietuvoje bet ir vertybines nuostatas, sudarančias pagrindą žmonių elgesiui. Joje taip pat buvo pateiktos rekomendacijos Vyriausybei šeimos politikos, moterų dalyvavimo politikoje bei smurto šeimoje ir visuomenėje klausimais.

Nuo tyrimo pradžios praėjus šešeriems metams, 2000 metų balandžio - gegužės mėnesiais tyrimas pagal G.Purvaneckienės 1994-ais metais sudarytą anketą buvo pakartotas. Šio tyrimo duomenys parodė, kad Lietuvos gyventojų nuostatos lyčių vaidmenų atžvilgiu modernėja, tačiau dar nepakeitė Lietuvos gyventojų elgesio. Daugelyje gyvenimo sričių moterų padėtis negerėjo, o kai kuriose dar labiau išsitvirtino tradicinis vaidmenų pasidalijimas. 2001 m. šio tyrimo rezultatai pristatyti publikacijoje „Moteris Lietuvos visuomenėje: palyginamoji tyrimų analizė“.

Nuo 2000 metų Lietuvos Vyriausybė įgyvendino dvi Valstybines moterų ir vyrų lygių galimybių programas: 2003-2004 ir 2005–2009 metų, apimančias daugelį sričių. Todėl tikėtina, kad pokyčiai turėtų būti didesni. Be to, nuo antrojo tyrimo 2000 metais praėjo ilgesnis laiko tarpas – devyneri metai. Tas sudaro pagrindą palyginamajam tyrimui atlikti.

Šio **tyrimo tikslas** – atlikti moterų ir vyrų padėties pokyčių visose srityse išplėstinį tyrimą ir įvertinti Valstybinių moterų ir vyrų lygių galimybių 2003-2004 metų ir 2005-2009 metų programų įgyvendinimo rezultatus ir poveikį nuo 2003 metų, lyginant su ankstesniais tyrimais „Moteris Lietuvos visuomenėje“.

Pagrindinis tyrimo duomenų šaltinis – nacionalinė reprezentatyvi apklausa pagal tą patį klausimyną, kuris buvo naudotas tyrimuose 1994 ir 2000 metais. Klausimynas buvo patobulintas ir praplėstas, atsižvelgiant į pasikeitimus visuomenėje, minėtų programų apimtį (Moterys ir vyrai) bei pagrindines kryptis.

Reprezentatyvią Lietuvos vyrų ir moterų apklausą atliko kompanija "Baltijos Tyrimai, Ltd." 2009 m. 04 – 05 mėn. Atsitiktinės atrankos būdu buvo apklausti (tiesioginio interviu būdu) 15-74 metų sulaukę 1019 nuolatinių Lietuvos gyventojų - 508 moterys ir 511 vyrų.

Tyrime buvo naudojama daugiapakopė atsitiktinė atranka. Pirmoje pakopoje buvo apibrėžta dešimt administracinių Lietuvos regionų - apskritys. Apklausos taškai suskirstyti pagal gyvenamosios vietos dydį (pagal gyventojų skaičių). Visos gyvenamosios vietos buvo sugrupuotos į didmiesčius, mažus ir vidutinio dydžio miestus bei kaimo gyvenvietes. Apklausos taškų skaičius kiekvieno dydžio gyvenvietėse priklausė nuo to, koks procentas Lietuvos gyventojų gyvena tokio tipo gyvenvietėse ar miestuose. Vienas apklausos taškas atspindėjo maždaug 1% apklausiamų gyventojų.

Apklausa vyko 7 didžiuosiuose Lietuvos miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje, Marijampolėje), o mažesni Lietuvos miestai bei kaimai buvo pasirenkami iš skirtingo dydžio miestų bei gyvenviečių sąrašų.

Respondentų atrankai kiekviename apklausos taške buvo naudojama atsitiktinė maršrutinė atranka. Konkretus respondentas buvo atrenkamas pagal gimtadienio taisyklę. Jei pasirinkto asmens tuo metu nebuvo namie, jį buvo stengiamasi pasiekti dar du kartus.

Nagrinėdami rezultatus, vyrų ir moterų atsakymus analizavome atskirai. Duomenis analizavome SPSS programos pagalba, skirtingų grupių vyrų ir moterų atsakymų skirtumų reikšmingumą tikrinome chi-kvadratu kriterijumi bei ANOVA testu. Duomenų statistinė paklaida atsakymams neviršija 3,4%. Duomenų patikimumo lygmuo – 95%.

Tyrimo imties charakteristikos. Socialiniai demografiniai rodikliai nebuvo šio tyrimo objektu, tačiau jie taip pat nemažai pasako apie lyčių skirtumus mūsų visuomenėje. Pirmiausia peržvelkime kaip pakito Lietuvos gyventojų socialiniai demografiniai rodikliai priklausomai nuo lyties lyginant su 1994-ais bei 2000 metais:

1. Užsiėmimas:

Pagrindinis užsiėmimas	1994		2000		2009	
	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %
Darbininkai, techniniai darbuotojai, ūkininkai	18	36	18	34	16	31
Specialistai, tarnautojai	27	20	15	10	26	16
Vadovai, įmonių savininkai	2	5	3	5	5	7
Pensininkai	27	15	32	17	22	20
Moksleiviai, studentai	8	9	10	11	16	17
Namų šeimininkės, vaiko priežiūros atostogose	13	0,2	10	-	8	-
Bedarbiai	5	11	11	22	8	9

2. Dirba:

Pagrindinis užsiėmimas	1994		2000		2009	
	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %
Valstybinėje įmonėje, organizacijoje	70	56	56	44	47	26
Privačioje įmonėje, turi nuosavą verslą ar ūkį	30	44	43	54	53	74

Vyrų ir moterų padėtis darbo rinkoje skiriasi. Nežiūrint į atskirų grupių procentinius svyravimus, darbo jėgos pasiskirstymas pagal lytį išlieka panašus: vyrų daugiau tarp darbininkų, techninių darbuotojų, ūkininkų, bet taip pat ir tarp, vadovų. Moterų daugiau tarp specialistų, tarnautojų. Taip pat daugiau moterų nedirba (54 %) nei vyrų (45 %). Taip pat matome, kad mažėja pensininkų dalis (per tą laiką pensinio amžiaus riba ilgėjo), daugėja besimokančių bei studijuojančių. Tačiau ryškiausiai matomas pasikeitimas darbo rinkos struktūroje – nuosekliai mažėja dirbančiųjų skaičius valstybės sektoriuje ir daugėja privačiame. Jei 1994 m. valstybės sektoriuje dirbo beveik du trečdaliai darbuotojų, 2000 – apie pusę, tai 2009 – tik trečdalis. Žinoma, išlieka tas pats pasiskirstymas pagal lytį: žymiai daugiau moterų nei vyrų dirba valstybės sektoriuje, o žymiai daugiau vyrų – privačiame.

Taip pat verta pažymėti, kad į respondentų ratą ir vėl nepateko nė vienas vyras, esantis vaiko priežiūros atostogose. Taigi, nežiūrint į visuomeninių organizacijų pastangas įtraukti vyrus į vaiko priežiūrą, visiškos atsakomybės už vaikus jie dar neprisiima. Dėl to galime teigti, kad moterų dalyvavimą darbo rinkoje kaip ir anksčiau ap sunkina atsakomybė už vaikų priežiūrą.

Pažvelkime, ar skiriasi moterų ir vyrų **pajamų šaltiniai**:

Pajamų šaltiniai	1994		2000		2009	
	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %
Atlyginimas	67	72	60	63	73	73
Palūkanos, dividendai	7	14	1	2	4	6
Senatvės pensija	36	23	37	24	27	25
Socialinė pašalpa	14	9	13	9	8	7
Bedarbio pašalpa	2	2	5	7	7	5
Invalidumo pensija	4	5	8	5	8	7
Alimentai	3	0,4	3	3	4	2
Stipendija	6	7	5	5	6	6
Pajamos iš privačios veiklos	23	35	19	29	9	16
Išmokos vaikams iki 18 m.	-	-	-	-	15	14
Kita	7	5	1	1	1	1

Pagrindinis pajamų šaltinis:

Pajamų šaltiniai	1994		2000		2009	
	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %
Atlyginimas	58	61	53,5	57,2	68	67
Palūkanos, dividendai	0,7	0,8	0,2	0,2	-	-
Senatvės pensija	23	13	29,5	16,6	19	19
Socialinė pašalpa	2	0,6	2,8	1,6	2	0,4
Bedarbio pašalpa	0,7	0,6	1,2	2,7	3	1
Invalidumo pensija	0,6	1	1,5	2,3	1	2
Alimentai	0,1	-	0,1	-	0,2	0,2
Stipendija	1,1	0,8	0,2	1,1	0,4	0,4
Pajamos iš privačios veiklos	11	19	8,5	15,9	4	7
Išmokos vaikams iki 18 m.	-	-	-	-	1	0,4
Kita	2,5	2,6	1	1	-	-

Galime konstatuoti, kad Lietuvos gyventojų pajamų šaltinių struktūra pasikeitė nedaug. Nuosekliai mažėja gyventojų dalis, gaunanti pajamas iš privačios veiklos, sumažėjo moterų, gaunančių pensiją, dalis. Tačiau pagrindiniais **Lietuvos gyventojų pajamų šaltiniais**, kaip ir 1994-ais bei 2000-ais metais išlieka trys:

	1994, %	2000, %	2009, %
Atlyginimas	60	57,9	73
Senatvės pensija	18	23,5	26
Pajamos iš privačios veiklos	15	9,5	13

Taigi, vyrų ir moterų pajamos priklauso nuo pajamų šaltinių. Atlyginimus gauna maždaug tokia pat dalis moterų ir vyrų. Taigi, lemia tik atlyginimų skirtumas, o Statistikos departamento duomenimis 2008 m. vidutiniškai moterys teuzdirbo 81,8 % vyrų atlyginimo (Statistikos departamentas, 2009, 43 p.). Moterų vidutinė senatvės pensija taip pat buvo 10 % mažesnė nei vyrų (ten pat, 67 p.). Na, o pajamas iš privačios veiklos gavo beveik dvigubai daugiau vyrų nei moterų. Šis pajamų palyginimas rodo, kad moterų pajamos yra žymiai mažesnės nei vyrų, todėl skurdo feminizacijos pavojus toli gražu neišnyksta.

Tą patvirtina ir **pajamų, tenkančių vienam šeimos nariui**, palyginimas. Daugiau moterų nei vyrų gyvena tokiose šeimose, kur viena šeimos nariui tenka mažiau pajamų:

Pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį	Moterys, %	Vyrai, %
Iki 600 Lt.	20	15
601 – 800 Lt.	20	17
801 – 1000 Lt.	16	18
1001 Lt. ir daugiau	19	23
Nenurodė	26	27

Šeiminė padėtis:

Pajamų šaltiniai	1994		2000		2009	
	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %
Nevedęs, netekėjusi	18	23	16	25	24	27
Pirmą kartą vedęs, ištekėjusi	52	57	53	55	45	47
Išsiskyres ir vėl vedęs, ištekėjusi	5	8	4	5	6	9
Išsiskyres	8	5	8	6	8	4
Santuoka registruota, bet negyvena kartu	1	1	0,9	0,6	1,4	1,4
Gyvena neregistruotoje santuokoje	2	3	4	4	4	6
Našlys (-ė)	14	3	15	4	12	6

Šeiminė padėtis nedaug pakito nuo 1994-ųjų metų. Aišku, atsispindi Lietuvoje vyraujančios demografinės tendencijos: daugėja nevedusių ar netekėjusių, šiek tiek mažėja pirmą kartą vedusių žmonių. Kaip ir kitose šalyse, daugėja žmonių, gyvenančių neregistruotoje santuokoje. Apskritai tokį gyvenimo būdą renkasi 5 % Lietuvos gyventojų, o 20-29 metų amžiaus grupėje

tokius šeimos santykius renkasi 13 % moterų ir 16 % vyrų, tačiau kitose grupėse šis skaičius nedidelis. Tas, matyt, rodo, kad greičiausiai gyvenimas kartu nesusituokus atitinka ikivedybinį periodą, o ne viso gyvenimo pasirinkimą. Viso gyvenimo perspektyvoje gyvenančių neregistruotoje santuokoje skaičiai didėja lėtai.

Religingumas:

Kadangi dauguma gyventojų sakosi išpažįstantys kurį nors tikėjimą, kaip ir 1994-aisiais bei 2000-aisiais metais naudosime dar ir papildomą rodiklį – religingumą, kurį nustatėme pagal tai, kad respondentas lankosi bažnyčioje ar religiniuose susitikimuose ne rečiau, kaip kartą per mėnesį.

Nuo 2000-ųjų metų išpažįstančių kokią nors tikėjimą žmonių dalis pakito nedaug, tačiau tikrai religingų žmonių vidutiniškai mažėja, dabar jų yra apie 27 procentus. Be abejo, religingų moterų išlieka daugiau nei vyrų, tačiau jų dalis mažėja.

Religingumas	1994		2000		2009	
	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %
Išpažįsta kurį nors tikėjimą	87	75	92	83	91	78
Religingi	46	25	43	16	33	21

Taigi iš socialinių – demografinių rodiklių analizės galima padaryti šias **išvadas** apie lyčių skirtumus:

- Daugiau moterų nei vyrų gauna mažesnes pajamas, taigi, Lietuvai ir toliau būdinga skurdo feminizacija;
- Darbą turi daugiau darbingo amžiaus vyrų nei moterų, vyrų vadovų išlieka daugiau nei vadovių moterų, o tai liudija vis tebeegzistuojančią antraeilę moterų padėtį darbo rinkoje.

I. DARBAS IR ŠEIMA LIETUVOS GYVENTOJŲ VERTYBINIŲ NUOSTATŲ SKALĖJE

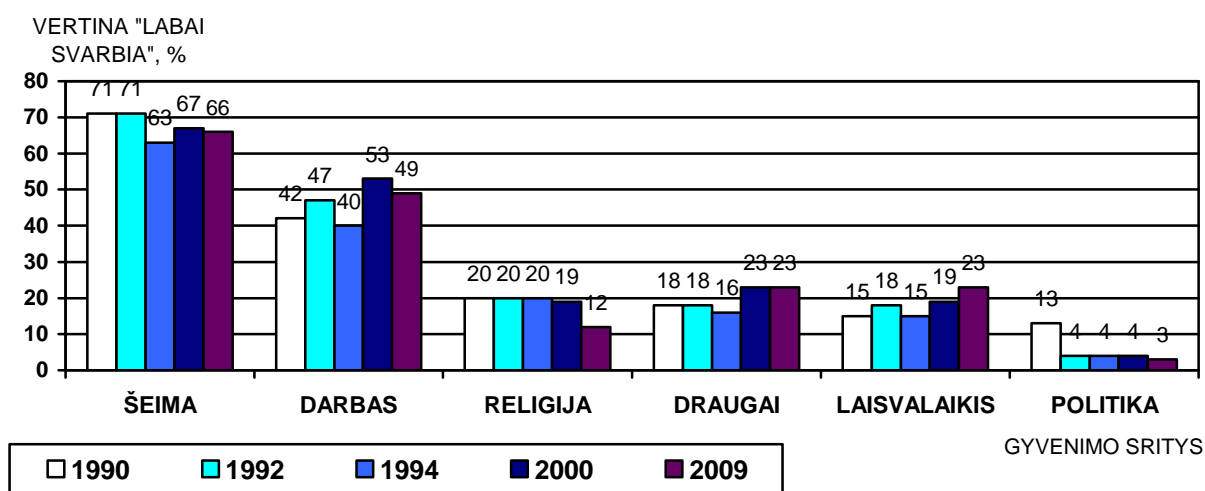
Šeima yra ir visuomet buvo pirmoje vietoje Lietuvos gyventojų vertybinių nuostatų skalėje. Orientacija į šeimą ypač būdinga moterims. 1.1-oje lentelėje pavaizduota vertybinių nuostatų hierarchija bei jos dinamika nuo 1990 metų (Purvaneckienė, 1993; Purvaneckienė, 1995; Purvaneckas, Purvaneckienė, 2001).

1.1 lentelė

GYVENIMO SRIČIŲ VERTINIMAS "LABAI SVARBI", %

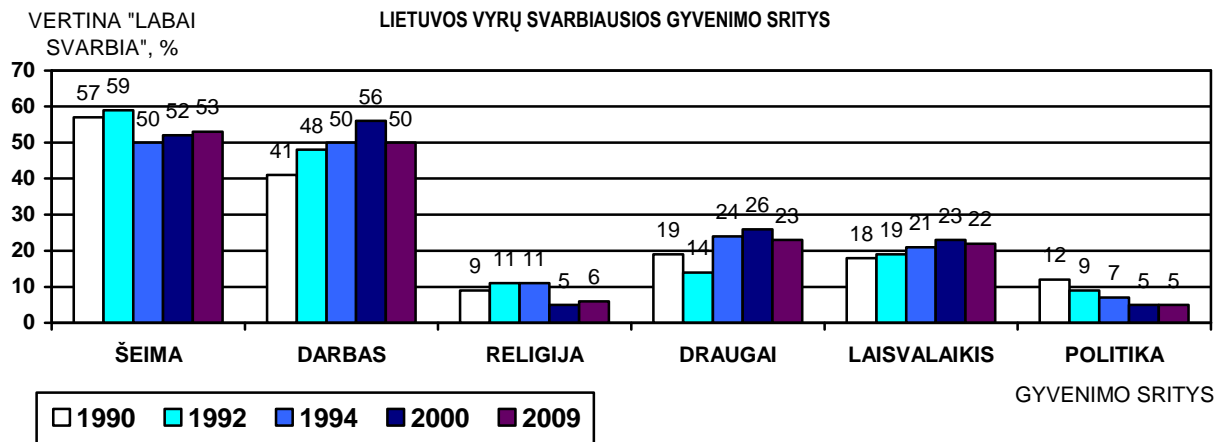
Gyvenimo sritis	Moterys					Vyrai				
	1990	1992	1994	2000	2009	1990	1992	1994	2000	2009
Šeima	71	71	63	67	66	57	59	50	52	53
Darbas	42	47	40	53	49	41	48	50	56	50
Religija	20	20	20	19	12	9	11	11	5	6
Draugai, pažįstami	18	18	16	23	23	19	14	24	26	23
Laisvalaikis	15	18	15	19	23	18	19	21	23	22
Politika	13	4	4	4	3	12	9	7	5	5

Vertybinės nuostatos per visą Nepriklausomybės laikotarpį išliko gana stabilios: šeima ir darbas – pagrindinės žmonių vertybės. Tačiau vis dėlto pokyčiai vyksta. Galima pastebėti šias tendencijas: augo darbo, draugų bei pažįstamų ir laisvalaikio svarba žmonių gyvenime, o mažėjo šeimos, religijos ir politikos svarba. Laikui bėgant, mažėjo skirtumas tarp šeimos ir darbo, kaip labai svarbių gyvenimo sričių, vertinimo. Jei 1990-ais metais šis skirtumas sudarė 29% moterims ir 16% vyrams, tai 2009-aisiais metais - 17% moterims ir tik 3% vyrams. Histogramoje (1.1 pav.) tai matosi aiškiau:

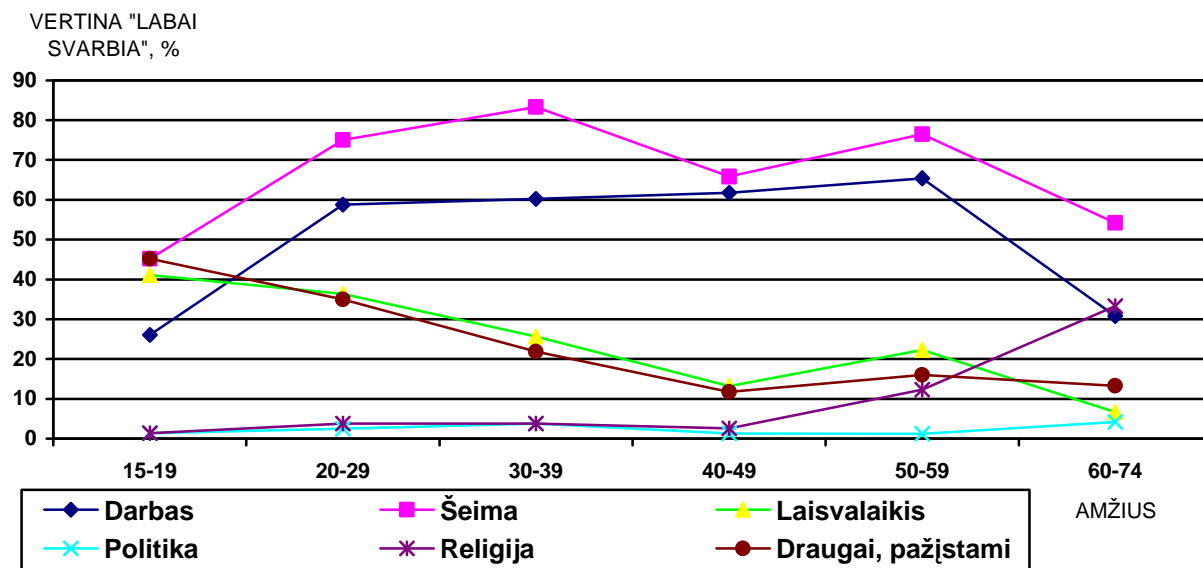
1.1 pav. Lietuvos moterų svarbiausios gyvenimo sritys

Vyrų vertybinėje skalėje šis pokyčiai panašūs, tik darbo ir šeimos svarba suartėja (1.2 pav.).

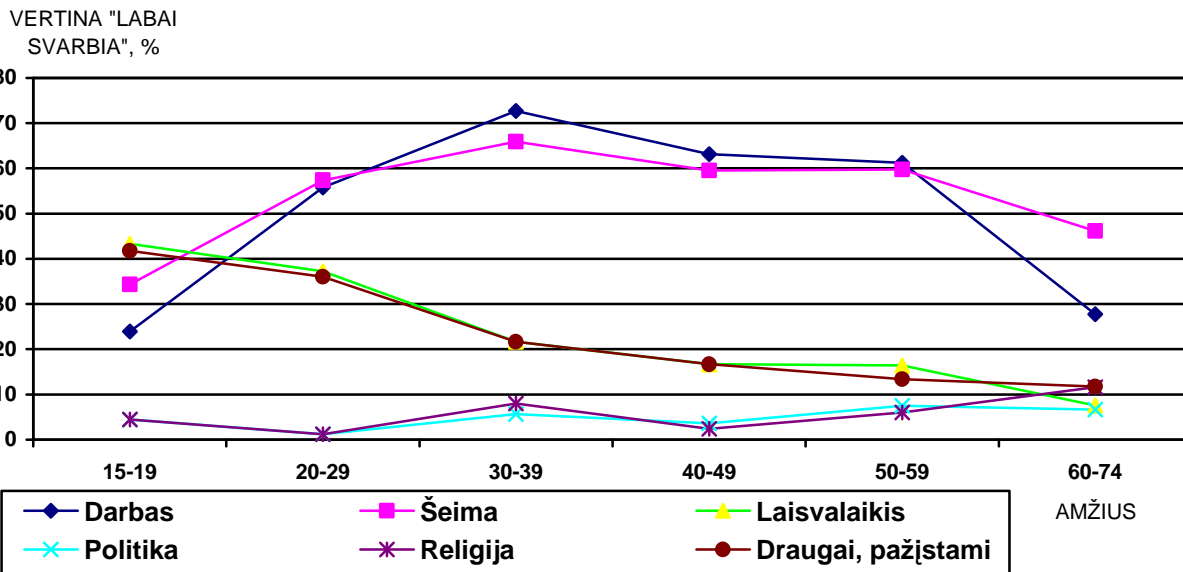
1.2 pav. Lietuvos vyrų svarbiausios gyvenimo sritys

Vertybines nuostatas priklauso nuo žmonių amžiaus. Pažvelkime, kokios jos buvo 2009 m. pavasarį skirtingo amžiaus moterų ir vyrų grupėse (1.3 ir 1.4 pav.).

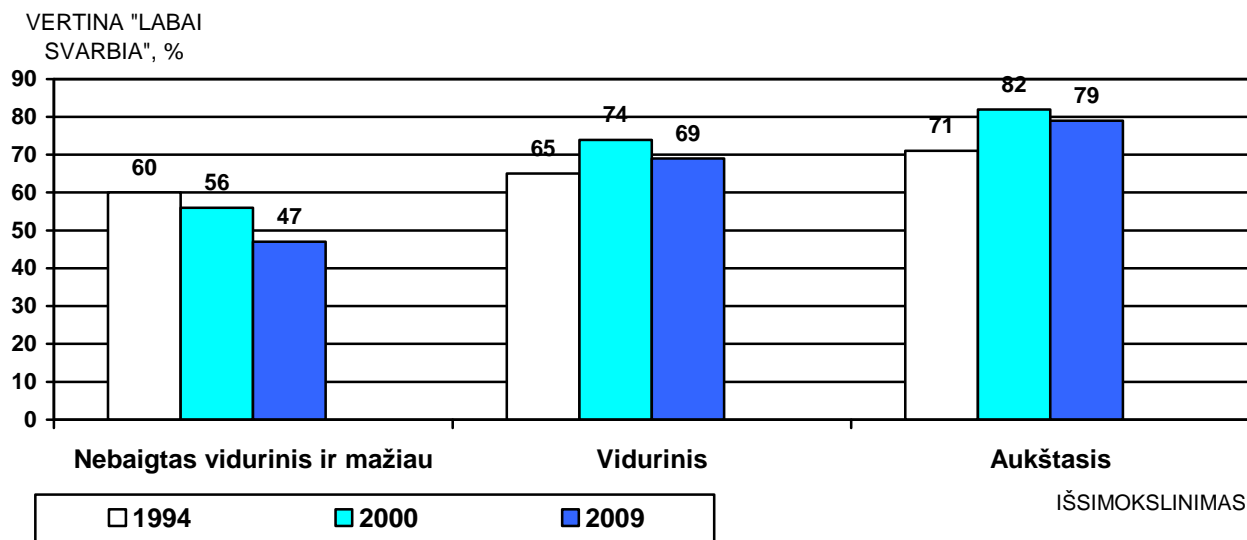
1.3 pav. Gyvenimo sričių svarbos priklausomybė nuo moterų amžiaus

Matome, kad didžiausiam moterų skaičiui šeima yra labai svarbi visą gyvenimą, ypač 20-39 metų, t.y. vaikų auginimo, laikotarpiu. Darbingo amžiaus laikotarpiu antroje vietoje – šeima. Jauniausio amžiaus grupėje svarbiau už darbą draugai bei pažįstami bei laisvalaikis, o vyriausioje amžiaus grupėje – religija. Vyrų vertybės kinta panašiai, tik darbingo amžiaus vyrams darbas yra šiek tiek svarbesnis už šeimą (1.4 pav.).

1.4 pav. Gyvenimo sričių svarbos priklausomybė nuo vyrų amžiaus

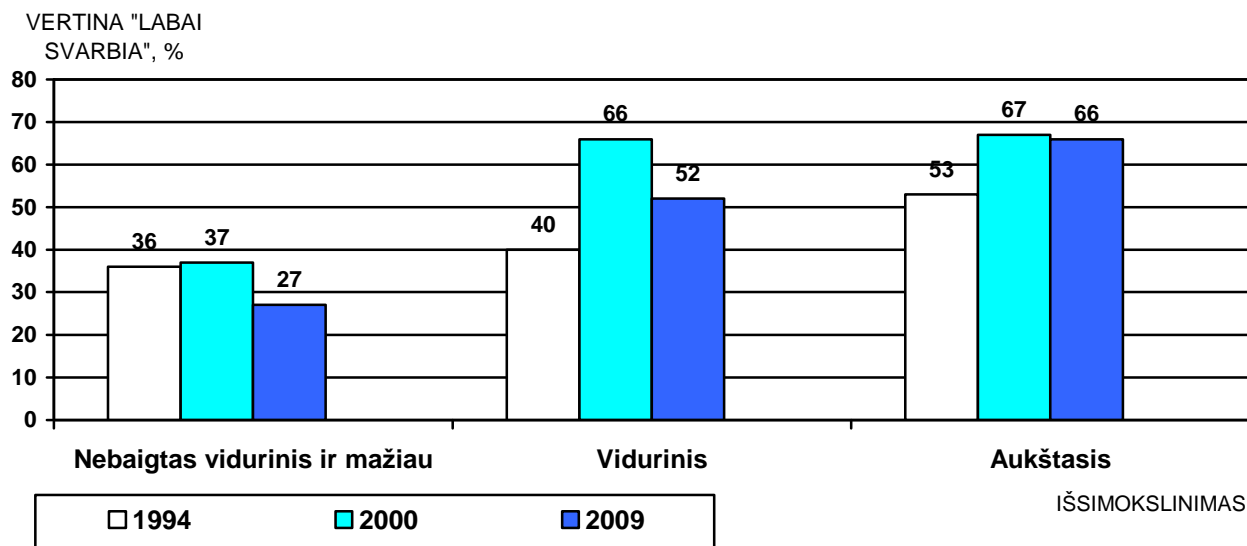
Kadangi beveik visą gyvenimo laikotarpį moterims ir vyrams svarbiausia šeima ir darbas, toliau ir nagrinėsime būtent šių gyvenimo sričių svarbą nuo kitų rodiklių. Darbo ir šeimos svarba labiausiai priklauso nuo žmonių išsimokslinimo¹ (1.5-1.8 pav.).

1.5 pav. Šeimos svarbos priklausomybė nuo moterų išsimokslinimo

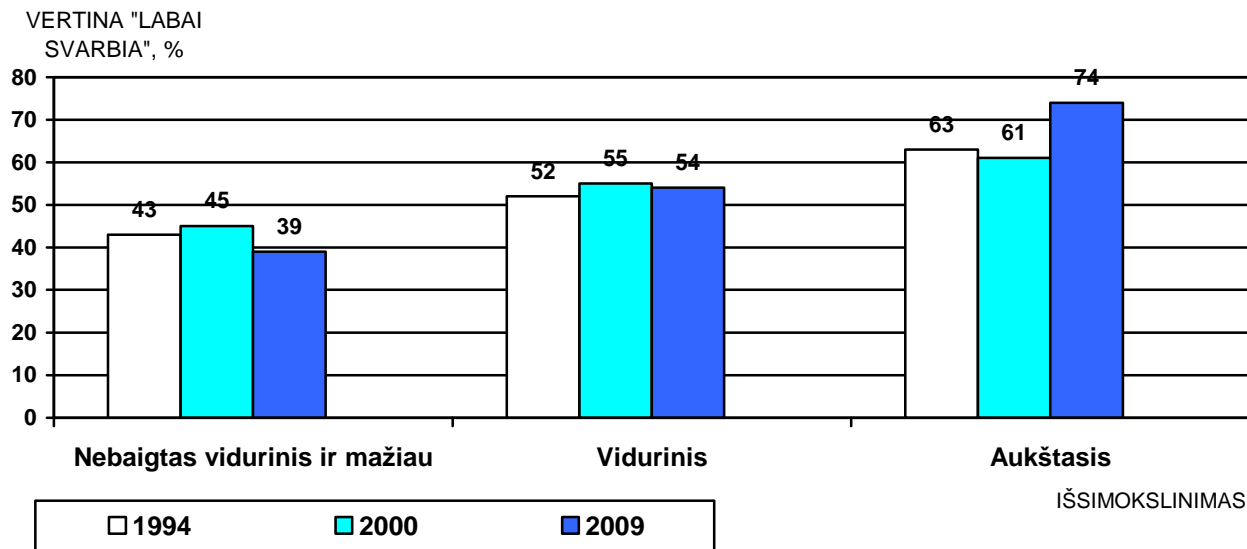
¹ 1994 ir 2000 m. tyrimuose išsimokslinimas buvo suskirstytas į tris grupes: „nebaigtas vidurinis“, „vidurinis ir spec. vidurinis“ bei „aukštasis“. Norėdami, kad palyginimas būtų korektiškas, 2009 m. prie įgijusių aukštąjį išsimokslinimą priskyrėme tik įgijusius aukštąjį universitetinį išsimokslinimą.

Matome, kad kuo aukštesnis moterų išsilavinimas, tuo šeima joms svarbesnė. 1.6 paveiksle pavaizduota darbo svarbos moterims priklausomybė nuo išsimokslinimo.

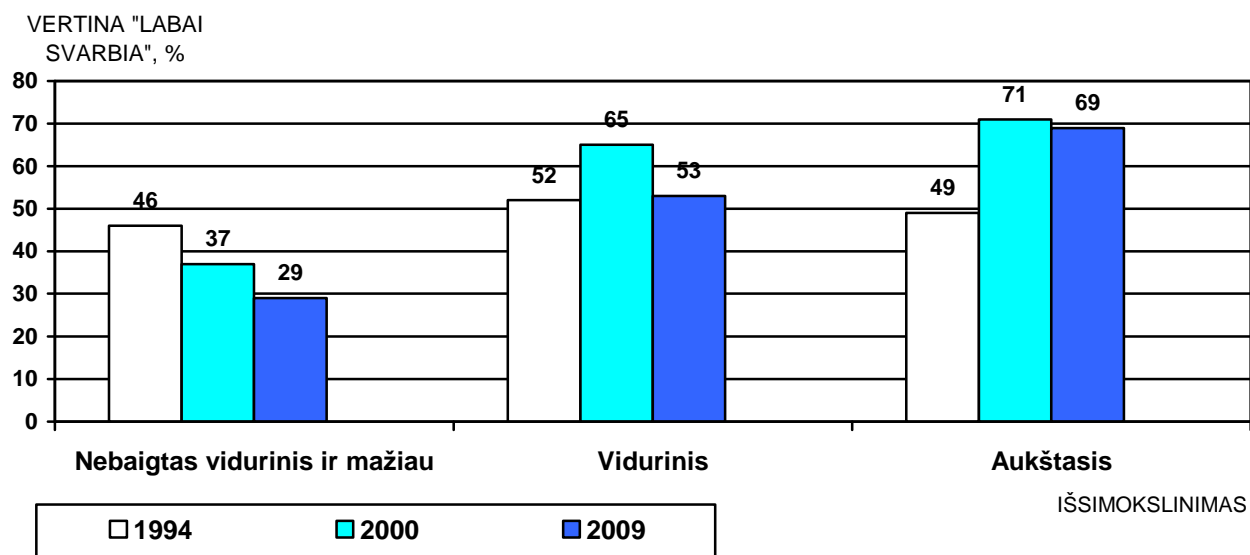
1.6 pav. Darbo svarbos priklausomybė nuo moterų išsimokslinimo

Darbas moterims taip pat tuo svarbesnis, kuo aukštesnis jų išsimokslinimas. Čia reiktų atkreipti dėmesį į tai kad visą laikotarpį nuo 1994 m. bet kokio išsilavinimo moterims šeima buvo svarbesnė už darbą. Tuo tarpu vyrams darbo ir šeimos svarba konkuravo (1.7-1.8 pav.)

1.7 pav. Šeimos svarbos priklausomybė nuo vyrų išsimokslinimo

Ir vyrams šeima tuo svarbesnė, kuo aukštesnis jų išsimokslinimas. O 2009 m. aukščiausio išsilavinimo vyrų dalis, laikanti šeimą labai svarbia jų gyvenime, priartėjo prie moterų.

1.8 pav. Darbo svarbos priklausomybė nuo vyrų išsimokslinimo

Darbo svarba vyrams taip pat tiesiogiai priklauso nuo išsimokslinimo: kuo jis aukštesni, tuo darbas svarbesnis. Reikia pažymėti kad nuo 1994 m. nuosekliai mažėjo darbo svarba žemiausio išsimokslinimo vyrams. 2009 m. darbas jiems tapo mažiau svarbus nei šeima, ir beveik susilygino pagal svarbą su tos pačios grupės moterimis.

Išvados:

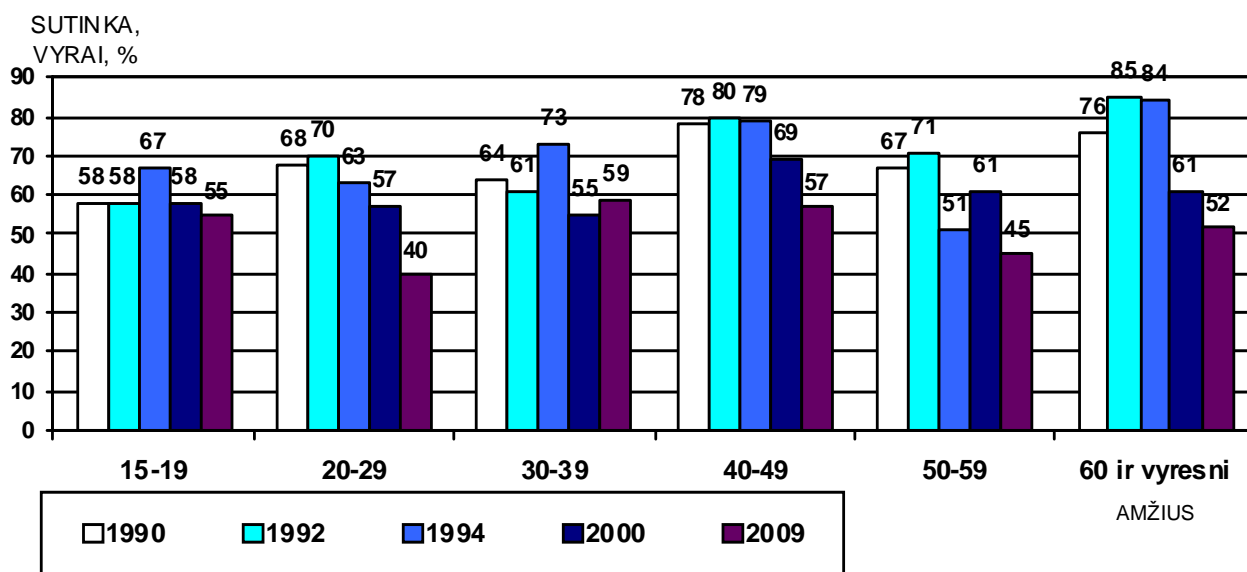
1. Darbas ir šeima yra pagrindinės Lietuvos moterų ir vyrų gyvenimo vertybės. Moterims šeima šiek tiek svarbesnė už darbą visuose amžiaus tarpsniuose, vyrams šių gyvenimo sričių svarba konkuruoja tarpusavyje įvairiais amžiaus tarpsniais.
2. Laisvalaikis bei bendravimas su draugais, pažįstamais gana svarbus jauniausio amžiaus (15-19 m.) grupės moterims bei vyrams, o religija – vyriausioms moterims. Politika – mažiausiai svarbi ir moterų ir vyrų gyvenime.
3. Nuo 1990 m. šeimos svarba Lietuvos žmonių gyvenime nežymiai mažėjo, darbo – didėjo, laisvalaikio bei draugų – šiek tiek didėjo, religijos – nežymiai mažėjo, o politikos (ypač moterims) – visiškai sumažėjo.
4. Kuo aukštesnis moterų ir vyrų išsimokslinimas, tuo labiau jie vertina ir šeimą, ir darbą.

II. LYČIŲ LYGYBĖ DARBO RINKOJE

Kaip jau minėjome pirmame skyriuje, darbas ir šeima yra dvi pagrindinės Lietuvos žmonių gyvenimo vertybės. Moterims šeima visą tyrimų laikotarpį buvo svarbesnė už darbą, o vyrams šių gyvenimo sričių konkuravo tarpusavyje. Taip pat minėjome, kad 53% moterų ir 78% vyrų (1994-ais metais 36% moterų ir 73% vyrų; 2000-ais metais 45% moterų ir 70% vyrų) norėtų dirbti mėgstamą darbą, net jei ir nereikėtų to daryti dėl duonos kąsnio. Apie penktadalis Lietuvos moterų ir ketvirtadalis vyrų viską paaukotų dėl galimybės padaryti profesinę karjerą.

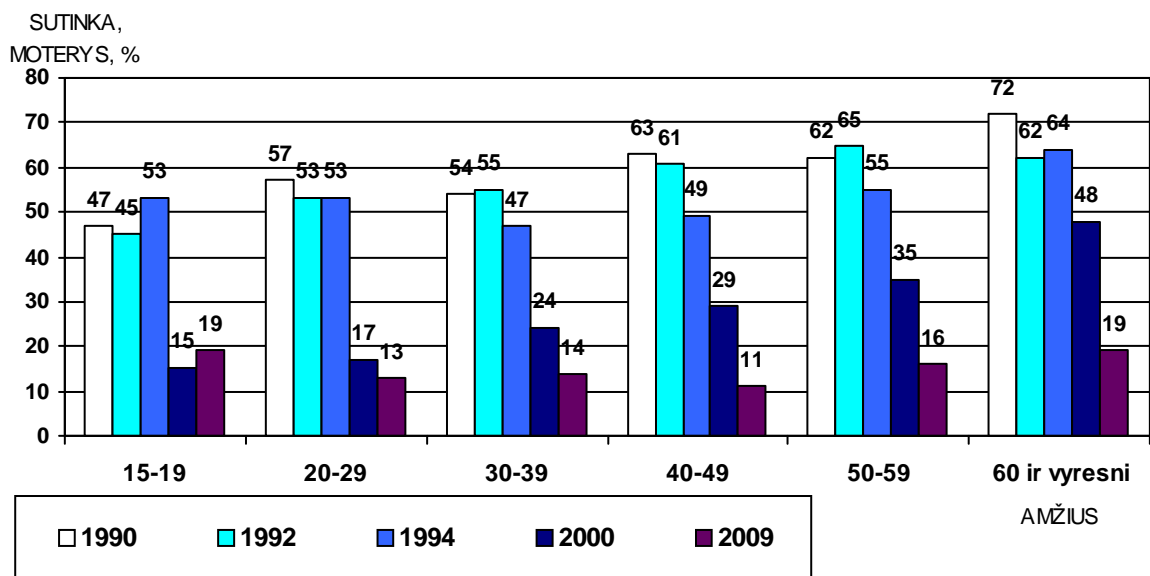
Šio tyrimo rezultatai rodo (žr. VI skyrių), kad dauguma Lietuvos žmonių pasirinktų šiuolaikinį, simetrinį šeimos modelį, kai abu sutuoktiniai dirba ir abu rūpinasi namais bei vaikais. Ši Lietuvos gyventojų nuostata dar sustiprėjo. Ankstesniais metais simetrinio modelio pasirinkimui prieštaravo kita moteris diskriminuojanti Lietuvos gyventojų nuostata, kad vyrai turi pirmumo teisę į darbą. 1994-ais metais tokios nuomonės laikėsi 72% vyrų ir 54% moterų, tai 2000-aisiais ši nuomonė buvo praradusi dalį savo šalininkų – vyrų pirmumo teisę į darbą pripažino 60% vyrų ir 30% moterų. 2009 m. bendra Lietuvos gyventojų nuomonė pasikeitė: šiai nuostatai pritarė tik 34% gyventojų, o nepritarė - 57%. Moterys nuo 1994 metų visiškai pakeitė savo nuomonę, ir šiai nuostatai pritaria tik 16%, o nepitaria - 77%. Nors vis mažiau ir mažiau vyrų linkę diskriminuoti moteris darbo rinkoje, tačiau dar vis išlieka jų dauguma (52%), kurie norėtų turėti pirmenybę darbo rinkoje, 36% vyrų šio pirmumo nepripažįsta. Vyrams pirmumo teisės į darbą nepripažįsta 61% moterų ir 27% vyrų.

Palyginkime, kaip keitėsi ši Lietuvos gyventojų nuostata skirtingose socialinėse grupėse nuo 1990 metų. Iškelsime hipotezę, kad mažiausiai prisilaikančių diskriminacinių nuostatų moterų atžvilgiu žmonių yra tarp jauniausių bei aukščiausio išsimokslinimo Lietuvos gyventojų.

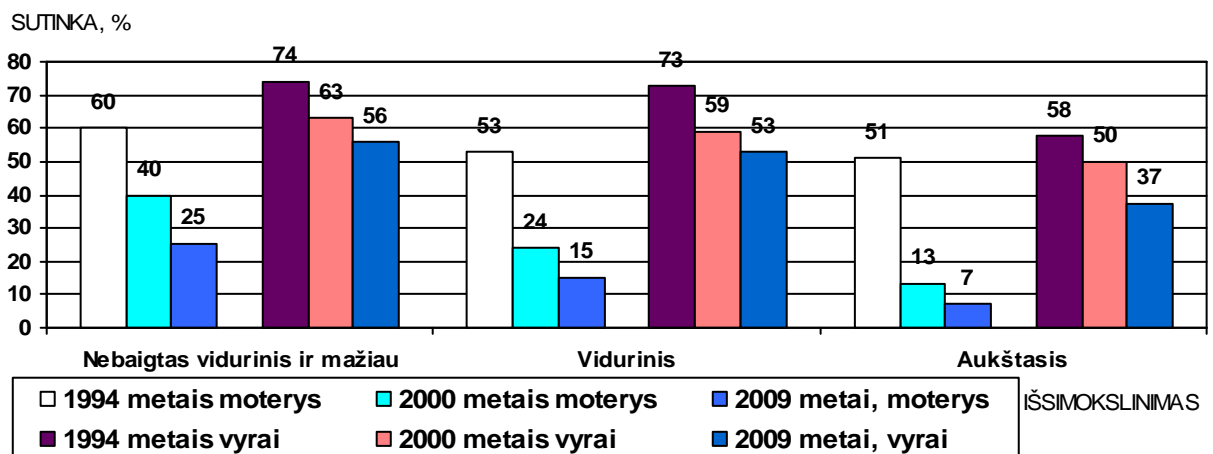
2.1 pav. Vyrai, sutinkantys su nuostata, kad kai trūksta darbo vietų, pirmiausia darbu turi būti aprūpinami vyrai, %

Jeigu visuose ankstesniuose tyrimuose visų amžiaus grupių respondentai remdavo savo pirmumo teisę darbo rinkoje, tai 2009 m. jau yra dvi amžiaus grupės (20-29 ir 50-59), kuriose moterų diskriminacijos darbo rinkoje šalininkų liko mažiau nei pusė.

2.2 pav. Moterys, sutinkančios su nuostata, kad kai trūksta darbo vietų, pirmiausia darbu turi būti aprūpinami vyrai, %

Matome, kad moterų požiūris, lyginant su ankstesniais metais, pasikeitė radikalai. Visose amžiaus grupėse žymiai sumažėjo moterų, manančių, kad darbo rinkoje pirmenybę turi turėti vyrai.

2.3 pav. Moterų ir vyrų, sutinkančių su nuostata, kad kai trūksta darbo vietų, pirmiausia darbu turi būti aprūpinami vyrai, pasiskirstymas pagal išsimokslinimą, %

Buvo galima tikėtis, kad egalitariškesnes nuostatas turės jaunesnio amžiaus ir aukštesnio išsimokslinimo žmonės. Dėl amžiaus tokia hipotezė pasitvirtino tik iš dalies: yra tokia tendencija, bet nėra tiesioginės priklausomybės. Dėl išsimokslinimo hipotezė visiškai pasitvirtina: kuo aukštesnis išsimokslinimas, tuo mažiau žmonės pritaria diskriminuojančioms nuostatomis. O tarp įgijusių aukštąjį universitetinį išsilavinimą tokių moterų beliko 7 %, o vyrų - 37%.

Panagrinėkime, pagal kokius kriterijus darbą vertina vyrai ir moterys. Kaip ir ankstesniais metais pateikėme 5 kriterijus, pagal kuriuos žmonės renkasi darbą: galimybė uždirbti pakankamai pinigų, padėti kitiems, iškilti, bendrauti su kitais žmonėmis ar daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai. Pažiūrėkime, kaip kito vyrų ir moterų darbo vertybės. Lentelėje pateikti procentai žmonių, pasirinkusių atsakymą “labai svarbu”.

2.1 lentelė

LIETUVOS MOTERŲ IR VYRŲ DARBO VERTYBĖS

Vertybės	Moterys, %			Vyrai, %		
	1994	2000	2009	1994	2000	2009
Geras uždarbis	39	40	40	54	50	50
Galimybė daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai	29	24	27	15	13	19
Galimybė bendrauti su žmonėmis	19	15	11	14	12	9
Galimybė padėti kitiems žmonėms	14	9	9	9	8	8
Galimybė iškilti	5	10	12	11	11	19

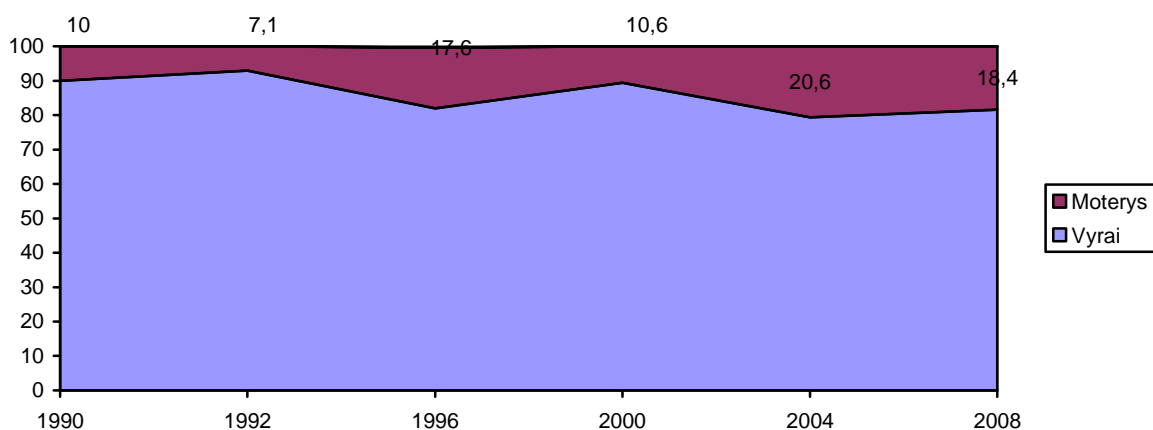
Tenka konstatuoti, kad, palyginus su ankstesniais metais, moterų bei vyrų darbo vertybės reikšmingai nepasikeitė. Daugėjo moterų ir vyrų, labai svarbia laikančių galimybę darbe padaryti karjerą. Pastaruoju laiku ši vertybė tapo svarbesne už galimybes bendrauti su žmonėmis ir padėti žmonėms. Nors moterims galimybė daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai yra svarbesnė nei vyrams, tačiau ir moterims ir vyrams svarbiausia uždirbti pakankamai pinigų. Taigi, tarsi griaujami stereotipai, pagal kuriuos pasirinkdami darbą vyrai turėtų teikti pirmenybę pinigams ir karjerai, o moterys – galimybei derinti darbą su šeimos interesais, galimybei padėti kitiems žmonėms bei bendravimui.

Išvados:

1. Nuo 1990 m. iš esmės pasikeitė gyventojų požiūris į moterų ir vyrų lygiateisiškumą darbo rinkoje. Iki 1994 m. (imtinai), ir moterys, ir vyrai teikė darbo rinkoje pirmenybę vyrams, jei trūksta darbo vietų. 2000 m. dauguma moterų jau nebepritarė šiai nuostatai, o 2009 – jos nebelaiko bendra Lietuvos gyventojų nuomonė.
2. Moterų ir vyrų požiūris į lygiateisiškumą darbo rinkoje skiriasi iš esmės. Net ir 2009 m. 52% teikia pirmenybę vyrams darbo rinkoje, tuo tarpu tokios nuomonės moterų beliko 16%.
3. Pasitvirtino hipotezė, kad kuo aukštesnis gyventojų išsimokslinimas, tuo jų nuostatos į moterų ir vyrų teisę į darbą egalitariškesnės. Dauguma vyrų, turinčių aukštąjį universitetinį išsimokslinimą nesutinka su vyrų pirmumo teise į darbą. Tarp tokio pat išsilavinimo moterų sutinkančių su diskriminacinėmis nuostatomis beliko tik 7%.
4. Iš dalies pasitvirtino hipotezė, kad jaunesni žmonės palankiau žiūri į moterų ir vyrų lygias teises į darbą nei vyresni. Tokia tendencija yra, bet nėra tiesioginės priklausomybės.
5. Svarbiausia darbo vertybe ir moterys, ir vyrai laiko gerą uždarbį. Moterims svarbiau nei vyrams turėti galimybę daugiau laiko ir dėmesio skirti šeimai.
6. Palyginus su ankstesniais metais, moterų bei vyrų darbo vertybės reikšmingai nepasikeitė. Daugėjo moterų ir vyrų, labai svarbia laikančių galimybę darbe padaryti karjerą. Pastaruoju laiku ši vertybė tapo svarbesne už galimybes bendrauti su žmonėmis ir padėti žmonėms.

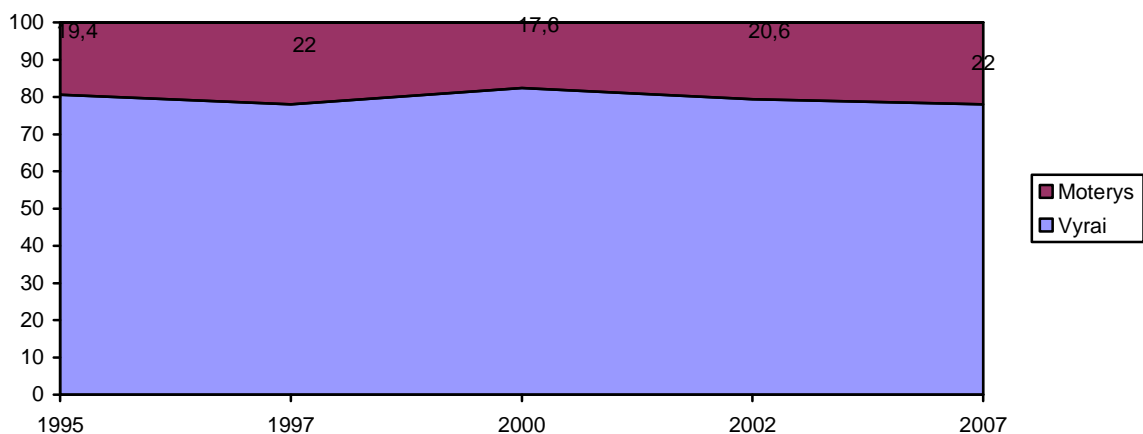
III. MOTERŲ DALYVAVIMAS VALDŽIOJE IR POLITIKOJE

Visame pasaulyje nuolat daugėja moterų, dalyvaujančių politikoje. Tarparlamentinės sąjungos duomenimis pasaulio šalių parlamentuose per pastaruosius metus moterų nuolat daugėjo: nuo 12,0 % (1997), 14,2 % (2001) iki 18,4 % 2009 metų birželio mėn. 30 d. Tuo tarp Lietuvoje nėra nuolatinio moterų parlamentarių skaičiaus augimo. Šiuo metu Lietuvos Seime yra 26 moterys, arba 18,4 % Seimo narių. Nors šis skaičius sutampa su pasaulio vidurkiu, tačiau yra mažesnis nei Europos (21,5 %) ir net nepalyginamas su Šiaurės šalių (42,0 %) 3.1 pav. parodyta Seimo narių sudėtis pagal lytį po kiekvienų rinkimų Nepriklausomybės laikotarpiu.

3.1 pav. Moterų ir vyrų dalis Lietuvos Seime 1990-2008 m., % (Rinkimai..., 2009)

Matome moterų dalies Lietuvos Seime didėjimo tendenciją, bet tempai labai lėti, ir skaičiai kol kas nėra tvarūs – po padidėjimo ateina sumažėjimas. Savivaldybių sudėtis kinta dar lėčiau, moterų dalis nežymiai svyruoja apie penktadalį (3.2 pav.).

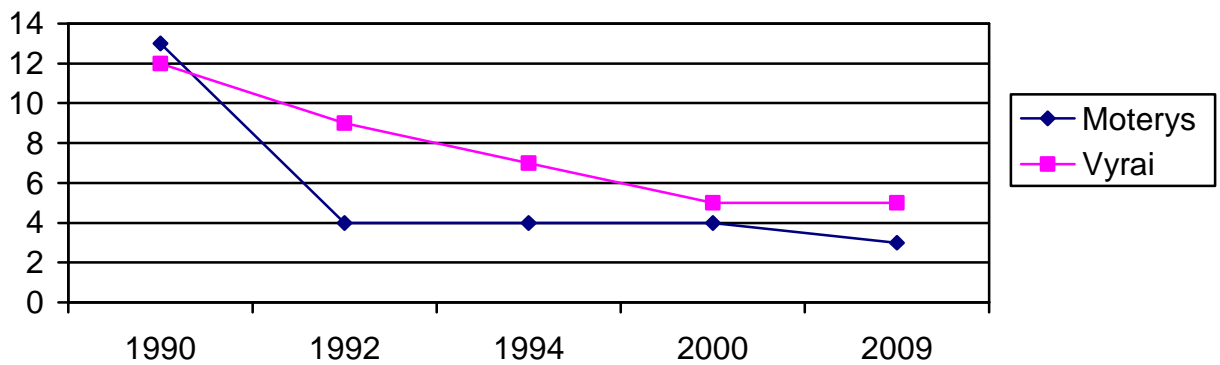
3.2 pav. Moterų ir vyrų dalis savivaldybių tarybose 1995-2008 m., % (Rinkimai..., 2009)

Analizuojant moterų dalį nacionaliniuose parlamentuose, krinta į akis, kad buvusio taip vadinamo socialistinio bloko šalyse moterų išrenkama nedaug. Aukščiausias vietas Tarptautinės parlamentinės sąjungos pateiktame sąrašė užima Baltarusija (31,8 %, 20 vieta), Kirgizija (25,6 %, 36 v.) ir Moldova (23,8 %, 45 v.). Tačiau daugiausia šių šalių (Bulgarija, Serbija, Kroatija, Estija, Lenkija, Latvija ir Slovakija) susitelkusios tarp 57 ir 69 vietos. Lietuva teuzima 79 vietą. Taigi, padėtis panaši daugumoje posocialistinių šalių. Čia kyla klausimas – kodėl? Lietuvoje, kaip matėme 3.1-3.2 pav., išrinktų į Seimą ar savivaldybes dalis niekada nesiekė ketvirtadalio. Iš to išplaukia tyrimo problema – žemas moterų dalyvavimo politikoje Lietuvoje.

Moterų dalyvavimas politikoje dažniausiai nagrinėjamas pasaulio demokratėjimo diskurse (Ballington, Karam, 2005; Bari, 2005; Kandawaswika-Nhundu, 2009). Visuotinai laikoma, kad kuo daugiau demokratijos, tuo daugiau lyčių lygybės, ir tuo daugiau moterų išrenkama į politines struktūras. „Moterys sudaro pusę pasaulio gyventojų ir 50 % darbo jėgos, tačiau apie 1 milijardas moterų gyvena skurde. Sprendimų priėmimas ir prioritetų nustatymas didžiaja dalimi išlieka vyrų rankose. Atsižvelgimas į lyčių perspektyvą ir abiejų lyčių įtraukimas į sprendimų priėmimą ir būtina demokratijos sąlyga“ (Ballington, Karam, 2005, p.24).

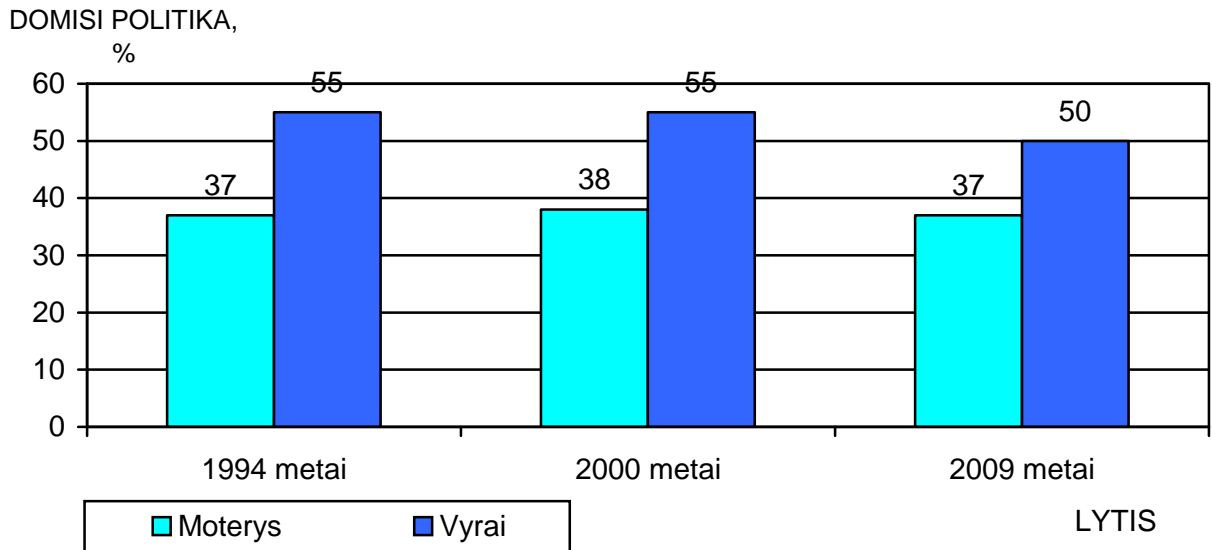
Lietuvoje nuo Nepriklausomybės atgavimo einama demokratizacijos keliu, tačiau moterų dalyvavimo politikoje skaičiai kinta nedaug. Kas tam kliudo? Yra daug veiksnių, kurie turi įtaką rinkėjų pasirinkimui. Tai – ideologiniai, politiniai, socio-kultūriniai bei ekonominiai veiksniai (Ballington, Karam, 2005). Didžiausia kliūtimi, ko gero, yra patriarchalinė ideologija, daugiau ar mažiau persunkianti visas visuomenės gyvenimo sritis, priskirianti vyrams viešąją, o moterims privačią (namų) sferas, stereotipizuojanti lyčių vaidmenis. Politinė sistema taip pat turi nemažą įtaką. Istoriskai vyrų sukurta politinė sfera eliminuoja moteris jau vien dėl to, kad privati sfera laikoma neginčijamai nepolitine. Žinoma, moterų galimybės būti išrinktomis priklauso ir nuo rinkimų sistemos: moksliskai įrodyta, kad daugiamandatė (proporcinė) rinkimų sistema yra žymiai palankesnė moterims (ten pat, p.102). Partinėse struktūrose dominuoja vyrai, dažnai moterys negali dalyvauti partijų veikloje dėl šeimos pareigų. Moterų mažesnės pajamos, kaip taisyklė jos neturi pakankamai lėšų komercializuotoms rinkimų kampanijoms. Moterys užima žemesnes pareigas, iš kurių sunkiau būti išrinktomis. Moterys rečiau parodomos žiniasklaidoje kaip ekspertės ar politikės. To pasėkoje vyrai gali būti geriau pasirengę renkamoms pareigoms arba labiau išgarsėję žiniasklaidoje. Tačiau vienas iš pagrindinių veiksnių, trukdančių moterims dalyvauti politikoje ir stabdančių demokratijos vystimąsi – patriarchalinės gyventojų nuostatos. Todėl labai svarbu tirti gyventojų nuostatų į moterų dalyvavimą politikoje kaitą.

Visų pirma, tenka konstatuoti, kad politika plačiąja šio žodžio prasme tiek Lietuvos moterims, tiek vyrams yra mažiausiai svarbi gyvenimo sritis. Ji buvo gana svarbi 1990 metais, nors iš šešių svarbiausių gyvenimo sričių (šeima, darbas, laisvalaikis, draugai, religija, politika) moterims buvo mažiausiai svarbi, o vyrams tik šiek tiek viršijo religijos svarbą. Pažvelkime į politikos vertinimo „labai svarbia“ dinamiką nuo 1990 m. iki 2009 m. Moterų vertybinių orientacijų skalėje politikos svarba sumažėjo šuoliškai po 1990 metų, o vyrų – mažėjo nuolat iki 2000 m. (3.3 pav.). Matyt, dabar jau nusistovėjo pastovūs gyventojų skaičiai, kuriems politika – labai svarbi: 5 % vyrų ir 3 – 4 % moterų.

3.3 pav. Politiką laikantys „labai svarbia“ savo gyvenime Lietuvos moterys ir vyrai, %

Tačiau kokia Lietuvos gyventojų nuomonė apie moterų dalyvavimą valdžioje ir politikoje? Palyginkime, kaip keitėsi požiūris lyginant su 1994-ais ir 2000 –ais metais. Kaip jau minėjome, pagrindinių vertybių skalėje moterims (beje, ir vyrams) politika yra paskutinėje vietoje. Todėl nėra kiek nestebina, kad tik 37% moterų domisi politika, o 59% - ne (vyrų: domisi – 50%, ne – 45%). Tenka konstatuoti, kad lyginant su 1994-ais metais moterų susidomėjimas politika išliko tokia pačia lygmenyje, o vyrų nežymiai sumažėjo (3.4 pav.).

3.4 pav. Lietuvos moterų ir vyrų domėjimasis politika 1994 – 2009 metais

Taigi, ir politikos svarba Lietuvos gyventojams, ir jų domėjimasis politika nuo 1994 m. nežymiai mažėjo. Ar pakito jų nuomonė apie moterų dalyvavimą politikoje? Tuo tikslu klausėme, ar turėtų moterys Lietuvoje daugiau dalyvauti politikoje. Atsakymų pasiskirstymas pavaizduotas 3.1 lentelėje.

**LIETUVOS MOTERŲ IR VYRŲ NUOMONĖ APIE MOTERŲ DALYVAVIMĄ
POLITIKOJE**

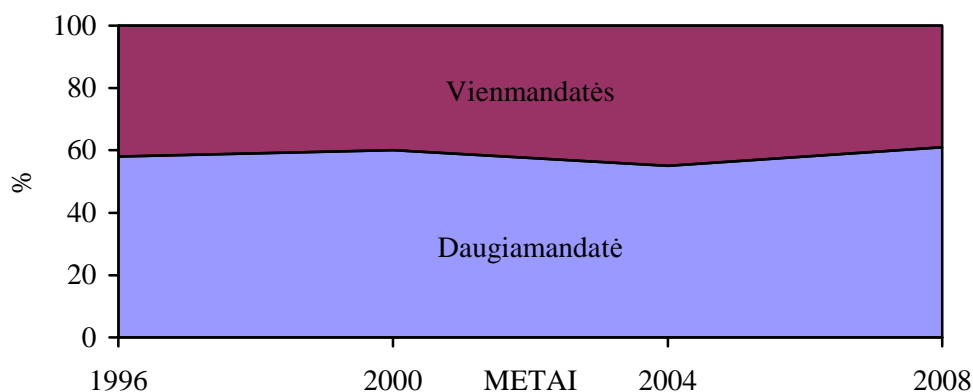
	1994 metai		2000 metai		2009 metai	
	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %
Moterys iš viso neturi dalyvauti politikoje	31	23	22	15	12	5
Moterys turi dalyvauti politikoje tiek, kiek dabar	43	41	61	55	55	42
Moterys turi daugiau dalyvauti politikoje	18	28	16	30	15	36

Bendra tendencija gana aiški – gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje tampa palankesniu. Labai aiškiai mažėja ir vyrų (nuo 31 iki 12 %), ir moterų dalis (nuo 23 iki 5 %), kurie galvoja, kad moterims iš viso nederėtų dalyvauti politikoje. Tačiau jei nuolat auga moterų dalis, manančių, kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje (nuo 28 iki 36 %), tai to negalima pasakyti apie vyrus. Vos 15 % vyrų 2009 m. tyrime pasisakė už didesnę moterų dalyvavimą.

Lygindami 1994 m. ir 2000 m. tyrimų duomenis su Seimo rinkimų rezultatais, pastebėjome (Purvanekienė, Purvanekas, 2001), kad nuostatų į moterų dalyvavimą politikoje kaita visiškai nedarė įtakos rinkėjų elgesiui. Sugretinę rinkimų rezultatus po 2000 m. (6.1-6.2 pav.) bei nuostatas į moterų dalyvavimą (1 lentelė), galime tik patvirtinti prielaidą, kad daugumai Lietuvos gyventojų yra visiškai nesvarbu, ar moterys dalyvauja politikoje, ar ne. Vis dėlto, 2009 m. daugiau kaip trečdalis moterų (36 %) galvojo, kad moterys turėtų dalyvauti politikoje daugiau. Tačiau nenorėtume sureikšminti šio fakto, kadangi paskutinioji apklausa vyko Prezidento rinkimų kampanijos fone, todėl šis padidėjimas gali būti siejamas su moterų rinkėjų lūkesčiais tuometinės kandidatės į Prezidentės D. Grybauskaitės atžvilgiu.

Ankstesnė analizė patvirtino, kad ir Lietuvoje moterų išrinkimui turi įtaką rinkimų sistema. 2000 m. rinkimuose į Seimą buvo išrinkta žymiai mažiau moterų (palyginus su 1996 m.) dėl trijų priežasčių: 1) tarp kandidatų buvo mažiau moterų; 2) pasikeitė kandidatų sąrašų reitingavimo sistema, suteikianti daugiau svorio individualiems reitingams, į rinkimų biuletenius buvo įrašomi 10 pirmųjų kandidatų partijų sąrašuose (o tarp jų maža dalis moterų), kurie ir gavo daugiausiai individualių reitingo balsų (ten pat). Prieš 2004 m. rinkimus pirmojo dešimtuko įrašymas į rinkimų biuletenius buvo panaikintas, ir 2004 m. bei 2009 m. buvo išrinkta daugiau moterų, nei 2000 m. Kiek šis pokytis paveikė rinkimų rezultatus, neaišku, bet aišku tas, kad galime patvirtinti anksčiau padarytą išvadą, kad išrinktų moterų skaičiaus kaitą lemia daugiau politinių partijų valia bei rinkimų įstatymų pasikeitimai, nei rinkėjų preferencijų kaita.

Taigi, tyrimų analizė patvirtina, kad moterų išrinkimui rinkimų sistema turi didelę įtaką. 2009 m. rinkimų į Seimą rezultatai taip pat patvirtina faktą, pastebėtą kitose šalyse (Ballington, Karam, 2005): daugiamandatė rinkimų sistema palankesnė moterims nei vienmandatė. Nuo 1996 m. iki 2008 m. Seimo rinkimuose daugiau moterų buvo išrenkama daugiamandatėje apygardoje nei vienmandatėje (3.5 pav.).

3.5 pav. Moterų, išrinktų į Lietuvos Respublikos Seimą vienmandatėse ir daugiamatėje apygardose dalys 1996-2008 m.

Tačiau rinkimų sistema ar jos pokyčiai turi įtakos tik toms priežastims, kurios toje pačioje visuomenėje nulemia išrinktų moterų skaičiaus svyravimus. Kitos labai svarbios priežastys glūdi rinkėjų nuostatose. Todėl grįžkime prie tyrimo rezultatų, ir panagrinėkime smulkiau, ką galvoja atskirų grupių, suskirstytų pagal jų nuomonę apie moterų dalyvavimą politikoje (3.1 lentelė), atstovai:

Tie, kurie galvoja, kad moterys turi dalyvauti politikoje tiek pat, kiek dabar. Tai didžiausia grupė – 48% gyventojų (55% vyrų ir 42% moterų). Ši grupė išaugo labiausiai lyginant su 1994-ais metais. Tada šią grupę sudarė 42% gyventojų (43% vyrų ir 41% moterų). Toks atsakymas reiškia, kad šie žmonės nėra iš principo nusistatę prieš moterų dalyvavimą politikoje bei valdžioje, bet jie moterų valdžioje nepasigenda. Todėl jie galvoja, kad didesnis skaičius moterų valdžioje daugumoje sričių nieko nepakeistų. 2000 metais nebuvo nė vienos srities, kuri, daugumos šios grupės narių nuomone, pasikeistų į gerą pusę. 2009 m. dėl šios grupės moterų optimizmo, dažniausiai teigiamų pokyčių tikimasi socialinės apsaugos ir visuomenės moralės srityse. Šios grupės moterų nuomonė skiriasi nuo vyrų, jos tikėtusi teigiamų pokyčių dar dviejose tradiciškai „moteriškose“ – sveikatos bei kultūros ir švietimo srityse. Tuo tarpu 1994-ais metais šios grupės dauguma tikėjosi teigiamų pasikeitimų keturiose srityse: sveikatos apsaugos (59%), kultūros ir švietimo (57%), paslaugų vystymo (52%) ir socialinės apsaugos (51%). Šios grupės nariai politika domisi vidutiniškai - 52% vyrų ir 35% moterų.

Tie, kurie galvoja, kad moterys visiškai neturėtų dalyvauti politikoje. Tai pati mažiausia ir vis mažėjanti grupė. 2009 metai ji tesudarė 8% gyventojų (12% vyrų ir 5% moterų). Šios grupės atstovai mažiausiai domisi politika: tik 44% vyrų ir 17% moterų. Šios grupės dauguma galvoja, kad didesnis moterų skaičius valdžioje nieko nepakeistų. Pokyčių į gerą pusę tikėtusi labai mažai šios grupės žmonių, o apie trečdalis daugelyje sričių lauktų pablogėjimo. Šios grupės žmonių atskirai dar paklausėme, kodėl, jų nuomone, moterys neturėtų dalyvauti politikoje ir valdyme. 3.2 lentelėje pateiktos priežastys, dėl ko, šios grupės vyrų ir moterų nuomone, moterys neturėtų dalyvauti politikoje.

LIETUVOS MOTERŲ IR VYRŲ, GALVOJANČIŲ, KAD MOTERYS NETURI DALYVAUTI POLITIKOJE, NUOMONĖ APIE TO PRIEŽASTIS

Priežastys	1994 metai		2000 metai		2009 metai	
	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %
Pagrindinė moterų priedermė – gimdyti ir auginti vaikus	63	68	54	56	49	50
Moterims sunku derinti darbo ir šeimos interesus, todėl jo negali visiškai pasišvęsti politikai	52	50	60	46	57	58
Moterys, dalyvaujančios politikoje, praranda moteriškumą	38	32	30	28	28	29
Politika – “nešvarus” dalykas, todėl moterims nėra reikalo į ją kištis	32	36	39	28	30	21
Moterys nėra gabios politikai	19	13	30	17	18	8

Šios grupės nuomonė, kodėl moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje, kito nedaug. Matome, kad lyginant su 1994-ais metais šios grupės atstovai kiek pakeitė nuomonę apie tai, kodėl moterys neturėtų dalyvauti politikoje. Jei 1994-ais metais tiek šios grupės vyrai, tiek moterys sutiko, kad pagrindinė moterų priedermė – gimdyti ir auginti vaikus, ir todėl jos neturėtų dalyvauti politikoje, tai 2009-aisiais dauguma šios grupės vyrų ir moterų galvoja, kad moterys neturėtų dalyvauti politikoje dėl sunkumo suderinti darbo ir šeimos interesus. Taip pat šioje grupėje sumažėjo žmonių, manančių, kad moterys nėra gabios politikai.

Tie, kurie galvoja, kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje. Šios grupės žmonių padaugėjo (dabar ji apima 26% gyventojų) dėl to, kad žymiai padidėjo moterų, galvojančių kad moterys turi daugiau dalyvauti politikoje, skaičius. Taip manančių vyrų nedaugėja. Šioje grupėje daugiausiai besidominčių politika žmonių (54% moterų ir 79% vyrų). Tokios nuomonės žmonių daugėja, kuo aukštesnis jų išsimokslinimas, o tarp turinčių aukštąjį išsimokslinimą 28% vyrų ir 49% moterų galvoja, kad moterys turėtų daugiau dalyvauti politikoje. Šios grupės žmonės sieja daug vilčių su moterų skaičiaus padaugėjimu politikoje ir valdžioje. Jų nuomone, reikalai pasikeistų į gerąją pusę daugelyje sričių. Šios grupės žmonių atskirai paklausėme, ką, jų nuomone, reiktų daryti, kad daugiau moterų dalyvautų politikoje. Kad reikia imtis kažkokių priemonių, galvoja beveik visi šios grupės atstovai. Bet kokių imtis priemonių? Šios grupės nuomonė apie pagrindines priemones pateikta 3.3 lentelėje.

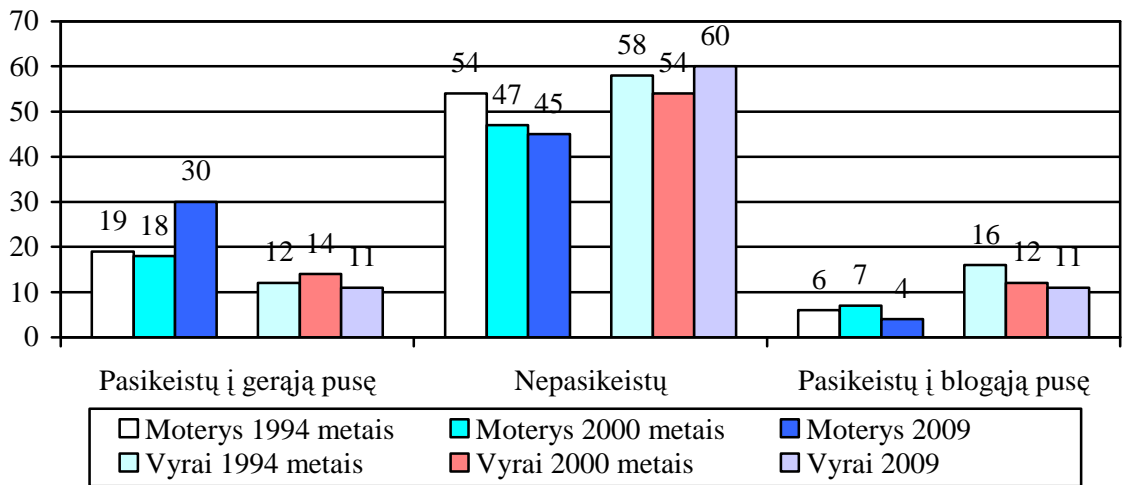
**LIETUVOS MOTERŲ IR VYRŲ, GALVOJANČIŲ, KAD MOTERŲ POLITIKOJE
TURĖTŲ BŪTI DAUGIAU, NUOMONĖ APIE PRIEMONES TĄ PASIEKTI**

Priemonės	1994 metai		2000 metai		2009 metai	
	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %	Vyrai, %	Moterys, %
Moterys turi išsikvoti vietas savo partijų viduje	45	40	34	41	44	37
Reikia šviesti moteris ir visuomenę, ir laukti, kol natūraliai padidės moterų skaičius politikoje ir valdyme	37	37	33	39	49	32
Reikia įstatymu nustatyti moterų procentą rinkimuose ir valdymo organuose	37	33	21	27	16	30
Moterų organizacijos turi dalyvauti rinkimuose atskirais sąrašais	21	28	20	27	16	17

Matome, kad net didesnio moterų dalyvavimo politikoje ir valdyme šalininkų dauguma nepalaikytų radikalių priemonių moterų skaičiui padidinti. Lyčių kvotų įstatymas ar atskiras moterų dalyvavimas rinkimuose yra vis mažiau populiarūs. Matyt, nesėkmingas Moterų partijos dalyvavimas 1996 m. Seimo rinkimuose dar labiau nuteikė žmones prieš politinius judėjimus lyties pagrindu. Tuo tarpu apie kvotas pasakyti sunkiau, tokio patyrimo Lietuvoje neturime. Tik viena partija – Lietuvos socialdemokratų partija – turi lyčių kvotas rinkimų sąrašuose. Gal būt, reikšmę turi tas, kad iš šios partijos paprastai išrenkama nedaug moterų? Didesnio pritarimo susilauktų moterų skaičiaus didinimas partijų rinkiminiuose sąrašuose bei visuomenės švietimas.

Svarbiausia, ar žmonės supranta, kodėl reikia daugiau moterų politikoje? Kas nuo to pasikeistų? Ar kas nors pasikeistų, jei moterys sudarytų apie 50% valdžios institucijose? Kol kas toks klausimas yra tik hipotetinis, tačiau tiek 1994-ais metais, tiek 2000-aisiais prašėme respondentų įsivaizduoti tokią situaciją. Klausėme, ką Lietuvos gyventojai mano apie galimus pasikeitimus įvairiose politikos srityse, jei atsitiktų taip, kad moterys sudarytų žymią dalį, pavyzdžiui – pusę, dalyvaujančių politikoje bei sprendimų priėmime. 3.6 pav. pateikti gyventojų lūkesčių užsienio politikos atžvilgiu, jei moterys sudarytų žymią dalį valdžioje, dinamika.

PROCENTAS

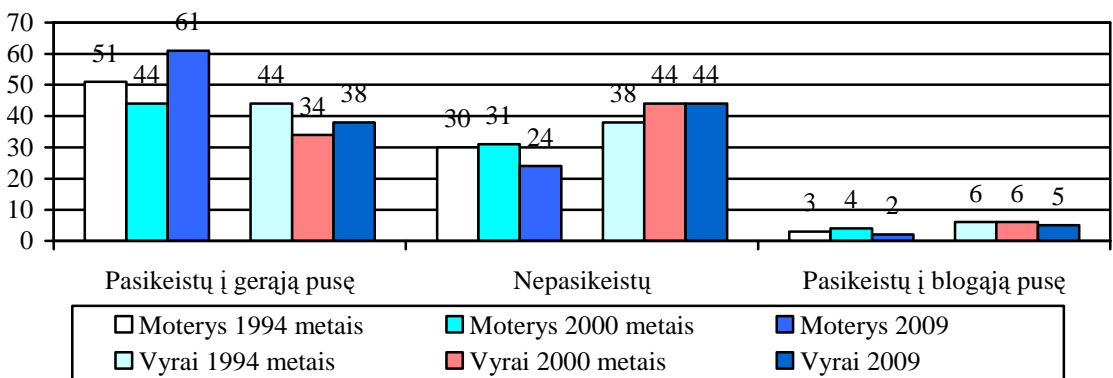

3.6 pav. Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie tai, kaip pasikeistų užsienio politika, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, %

Lyginant su ankstesniais metais, 2009 m. išaugo moterų dalis, manančių, kad moterims sudarant apie 50% valdžios institucijose, Lietuvos užsienio politika pasikeistų į gerąją pusę. Pateiktas pavyzdys apie užsienio politiką gerai atspindi gyventojų nuomonę ir kitose valstybės politikos srityse: ekonomikos, krašto apsaugos, aplinkos apsaugos. Ir moterų, ir vyrų didžiausia grupė mano, kad šių sričių politika nepasikeistų, jei moterys valdžioje sudarytų žymią dalį.

Tuo tarpu tradicinėse taip vadinamose „moteriškose“ politikos srityse – socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos bei švietimo ir kultūros – Lietuvos gyventojai, ypač moterys, jau tikėtusi pagerėjimo. Pažvelkime kaip Lietuvos gyventojų nuomone pasikeistų socialinė apsauga (3.7 pav.).

PROCENTAS

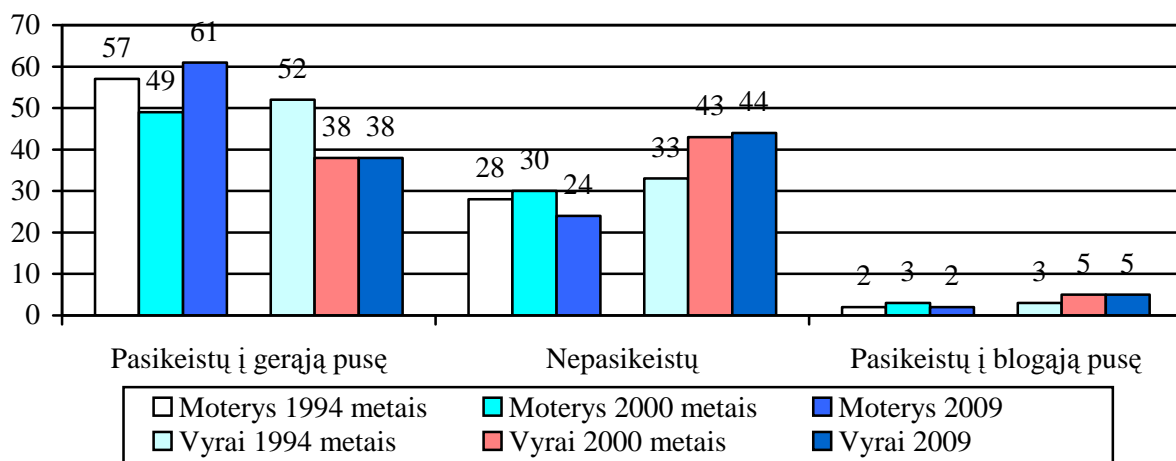

3.7 pav. Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie tai, kaip pasikeistų socialinė politika, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, %

Socialinės apsaugos sferos išsivaizduojami pasikeitimai yra vienintelė visuomenės gyvenimo sritis, siejama su moterimis valdžioje. Ilgą laiką Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vadovavo moterys. Tačiau ar iš tikrųjų hipotetinė nuomonė yra siejama su realia asmenybe,

pasakyti negalime. Todėl tiksliai pasakyti, kodėl 2000 m. lūkesčiai buvo sumažėję, o 2009 m. – padidėję, negalima. Tačiau aiškiai matome, kad ir socialinės apsaugos, ir sveikatos apsaugos (3.8 pav.), ir kultūros bei švietimo srityse (3.9 pav.) iš moterų buvimo valdžioje daugiausiai tikisi moterys, ir būtent joms būdingi padidėję lūkesčiai 2009 m. Šie rezultatai, matyt, daugiausiai sietini su tuo metu visuomenėje vyravusiais lūkesčiais, skirtais D.Grybauskaitei.

PROCENTAS

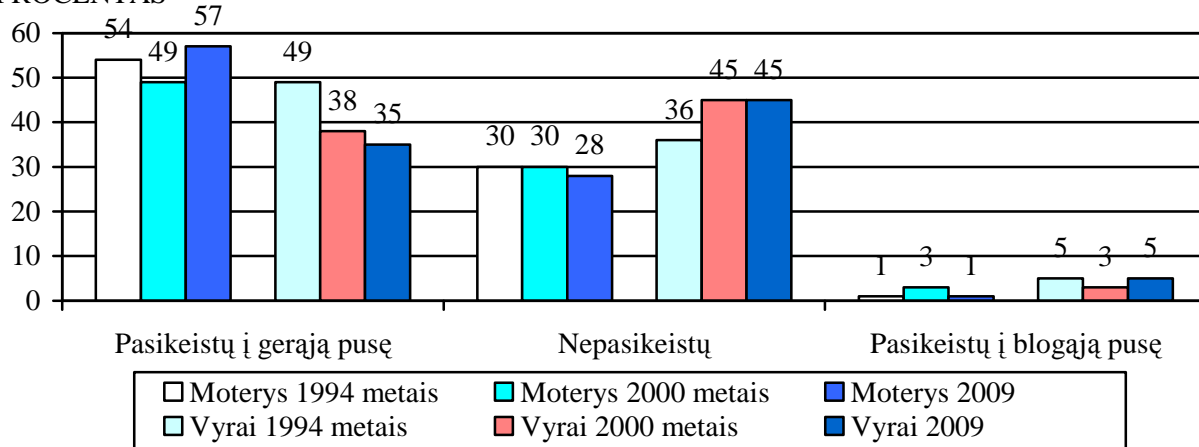

3.8 pav. Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie tai, kaip pasikeistų sveikatos apsaugos politika, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, %

Beje, ir vyrų, ir moterų lūkesčiai labai priklauso nuo išsilavinimo: kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo daugiau žmonės tikisi, kad dalyvaudamos valdžioje moterys pakeistų socialinės, sveikatos, kultūros ir švietimo politikas į gerąją pusę. Pavyzdžiui, net 78 % moterų su aukštuoju universitetiniu išsilavinimu tiki pagerėjimu socialinėje, 69 % - sveikatos apsaugos ir kultūros bei švietimo politikoje.

KAIP PASIKEISTŲ KULTŪRA IR ŠVIETIMAS, JEI MOTERYS SUDARYTŲ REIKŠMINGĄ DALĮ VALDŽIOJE

PROCENTAS

3.9 pav. Lietuvos moterų ir vyrų nuomonė apie tai, kaip pasikeistų kultūros ir švietimo politika, jei moterys politikoje ir valdyme sudarytų žymią dalį, %

Panašiai klausėme ir apie galimus pasikeitimus sprendžiant įvairias problemas, jei priimant sprendimus dalyvautų apie 50% moterų. Šių lūkesčių dinamika pateikta 3.4 lentelėje.

3.4 lentelė

LIETUVOS MOTERŲ IR VYRŲ NUOMONĖ APIE PROBLEMŲ SPRENDIMO SĖKMĘ, JEI PUSĖ LIETUVOS POLITIKŲ IR VALDŽIOS ATSTOVŲ SUDARYTŲ MOTERYS, %

Problemos	Pasikeistų į gerąją pusę		Niekas nepasikeistų		Pasikeistų į blogąją pusę	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
<i>Kova su nusikalstamumu</i>						
1994-ųjų metų duomenimis	14	20	51	48	22	15
2000 - ūjų metų duomenimis	12	19	48	44	24	14
2009 - ūjų metų duomenimis	11	29	53	43	20	10
<i>Paslaugų sferos vystymas</i>						
1994-ųjų metų duomenimis	44	51	38	31	7	3
2000 - ūjų metų duomenimis	30	42	45	31	6	4
2009 - ūjų metų duomenimis	36	49	43	34	7	3
<i>Kova su valdžios korupcija</i>						
1994-ųjų metų duomenimis	12	16	57	54	19	11
2000 - ūjų metų duomenimis	12	14	54	47	16	12
2009 - ūjų metų duomenimis	15	34	53	40	15	9
<i>Nedarbo lygis</i>						
1994-ųjų metų duomenimis	18	26	59	51	10	5
2000 - ūjų metų duomenimis	20	31	54	40	10	4
2009 - ūjų metų duomenimis	17	35	57	42	9	5
<i>Visuomenės moralė</i>						
1994-ųjų metų duomenimis	39	43	43	37	5	3
2000 - ūjų metų duomenimis	30	41	48	33	5	4
2009 - ūjų metų duomenimis	34	57	42	28	5	2

Lietuvos gyventojų nuomonė dėl visuomenės problemų sprendimo sėkmės keičiasi nedaug: dauguma gyventojų galvoja, kad problemų sprendimo sėkmė nepriklauso nuo to, ar moterys sudaro žymią dalį valdžioje. Beje, ir problemų sprendimo srityje 2009 m. moterų lūkesčiai yra padidėję, o kad visuomenės moralė pagerėtų, esant daugiau moterų valdžioje, galvoja net 57 % moterų. Lūkesčių problemų sprendimo atžvilgiu dėsningumas toks pats kaip ir politikos atveju: kuo aukštesnis gyventojų išsilavinimas, tuo didesni lūkesčiai siejami su moterimis valdžioje. Optimistiškiausia yra moterų, įgijusių aukštąjį universitetinį išsilavinimą, grupė: net 71 % jos atstovių tiki, kad visuomenės moralė pagerėtų, jei moterys valdžioje sudarytų žymią dalį.

Apibendrinant 2009 m. tyrimo rezultatus ir jų lūkesčių, esant lyčių balansui valdžioje, analizę, galima pasakyti, kad dauguma žmonių galvoja ir galvoja, kad daugelyje visuomenės gyvenimo sričių niekas nepasikeistų. Gyventojų nuostatos ir lūkesčiai moterų dalyvavimo politikoje atžvilgiu 1994 – 2009 metų laikotarpiu šiek tiek gerėjo, tačiau ta gerėjimo tendencija labai lėta. Nuoseklios nuostatų priklausomybės nuo gyventojų amžiaus taip pat rodo lėtą jų kaitą. Ta pati tendencija matoma ir moterų išrinkimo rezultatuose: yra tendencija, kad daugėja išrinktų moterų, bet labai lėtai ir su svyravimais. Todėl būtų galima daryti prielaidą, kad maži išrinktų moterų skaičiai susiję su gyventojų nuostatomis: nors manančių, kad moterys iš viso

neturėtų dalyvauti politikoje nuolat mažėja, bet dauguma žmonių nemato priežasčių, dėl kurių reiktų rinkti daugiau moterų, jie nepasigenda moterų valdžioje. Ir konkretaus žmogaus balsavimą ir išrinktų moterų skaičiaus svyravimą tuomet nulemia kiti veiksniai.

Išvados:

Remiantis moterų dalyvavimo politikoje statistika ir gyventojų nuomonės apie moterų dalyvavimo politikoje analize, galima padaryti tokias išvadas:

1. Demokratėjant politiniams procesams Lietuvoje, vis dėlto labai mažai moterų išrenkama į Seimą bei savivaldybes. Moterų dalis Lietuvos Seime turi tendenciją didėti, tačiau labai lėtai. Daugiamandatėje apygardoje išrenkama daugiau moterų nei vienmandatėse.
2. Politikos svarba Lietuvos moterų ir vyrų gyvenime nuolat mažėjo nuo 1990 m., ir 2009 m. tik 3 % moterų ir 5 % ji buvo labai svarbia gyvenimo sritimi.
3. Lietuvos gyventojų domėjimasis politika beveik nekito nuo 1994 m.. 2009 m. Politika domėjosi 37 % moterų ir 50 % vyrų.
4. Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje tampa vis palankesniu, žymiai mažėja žmonių, galvojančių, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje. Tačiau didžiausia dalis moterų ir vyrų galvoja, kad moterys turėtų dalyvauti politikoje tiek pat, kiek dabar. Moterys dažniau galvoja, kad politikoje moterų turėtų daugiau, ir taip galvojančių padvigubėjo, lyginant su 1994 m. Tuo tarpu tokios nuomonės vyrų nežymiai mažėjo.
5. Tie moterys ir vyrai, kurie galvoja, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje, pagrindine kliūtimi moterims mato sunkumą suderinti darbo ir šeimos interesus. Nuostata, kad moterų pagrindinė priedermė gimdyti ir auginti vaikus, tapo mažiau svarbia. Šis pokytis patvirtina, kad patriarchalinės nuostatos lėtai, bet silpsta.
6. Net ir tarp žmonių, manančių, kad moterų politikoje turėtų būti daugiau, maža dalis pritartų radikalioms priemonėms pasiekti šiam tikslui – įstatymais įtvirtinti lyčių kvotas ar moterų visuomeninių organizacijų dalyvavimą rinkimuose atskirais sąrašais.
7. Dauguma Lietuvos gyventojų galvoja, kad esant žymiai moterų daliai politikoje ir valdyme, įvairių sričių valstybės politika bei problemų sprendimas nepasikeistų nei į gerą, nei į blogą pusę. Nuo 1994 m. gyventojų dalis, manančių, kad valstybės politika ar problemų sprendimas pablogėtų, mažėja. Tuo tarpu didėja dalis, galvojanti, kad būtų galima sulaukti pagerėjimo, didėja, ypač daugėja taip manančių moterų. Lūkesčiai moterų politikų atžvilgiu tuo didesni, kuo aukštesnis gyventojų išsilavinimas, o dauguma moterų, įgijusių aukštąjį universitetinį išsilavinimą tikėtusi politikos pagerėjimo daugelyje sričių.
8. Kadangi dauguma Lietuvos gyventojų nepasigenda moterų politikoje, galvoja, kad žymi jų dalis nieko nepakeistų, ir šios nuostatos kinta labai lėtai, sunku tikėtis, kad artimoje ateityje moterų būtų išrenkama žymiai daugiau. Todėl galima daryti prielaidą, kad mažą išrinktų moterų dalį apsprendžia dar vis patriarchalios gyventojų nuostatos. Tuo tarpu jų skaičiaus atskiruose rinkimuose svyravimams nuostatos praktiškai neturi įtakos, juos nulemia kiti veiksniai.

IV. DISKRIMINACIJA DĖL LYTIES

1994-ais metais konstatavome, kad Lietuvoje egzistuoja atviri ir paslėpti lyčių lygybės pažeidimai. Tačiau Lietuvos gyventojai šių pažeidimų nepastebėdavo, diskriminavimą traktuodami kaip normalų gyvenimo reiškinį. Tačiau nuo to laiko pasikeitė institucinis valstybės požiūris į lyčių diskriminaciją. Pirmojo mūsų tyrimo metu lyčių lygybės principai buvo įtvirtinti tik Lietuvos Konstitucijoje bei Darbo sutarties įstatyme, o 2000-ais metais buvo tik pradžia įgyvendinant Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, priimtą 1998-ųjų metų pачioje pabaigoje. Šiandien galima tikėtis didesnių pokyčių, nes įgyvendinant Valstybines moterų ir vyrų lygių galimybių programas diskriminacijos dėl lyties panaikinimui darbo rinkoje bei švietimo ir mokslo sistemoje buvo skirta nemažai dėmesio ir lėšų. Moterų ir vyrų lygių galimybių klausimai buvo taip pat integruoti ir į kitas Vyriausybės programas, pvz., Lisabonos strategijos įgyvendinimo, Demografinėje strategijoje ir t.t.

Nors Lietuvoje priimta visa reikiama įstatyminė bazė, sukurti ir funkcionuoja instituciniai mechanizmai, nuosekliai vykdomos programos ir projektai, galime teigti, kad pagrindas Lietuvoje lyčių diskriminacijai vis dar egzistuoja: analizuodami Lietuvos gyventojų požiūrį į darbą, matėme, kad 52% Lietuvos vyrų mano, kad trūkstant darbo vietų, darbu pirmiausia turi būti aprūpinami vyrai. Ar šias savo nuostatas vyrai įgyvendina praktikoje, tiksliai pasakyti sunku, tačiau tas šiek tiek atsispindi atsakymuose apie diskriminacijos patyrimą (4.1 lentelė).

4.1 lentelė

LIETUVOS GYVENTOJAI, PATYRĘ LYČIŲ DISKRIMINACIJĄ

Diskriminavo dėl lyties	Moterys, %			Vyrai, %		
	1994	2000	2009	1994	2000	2009
Vidurinėje mokykloje	8	3	2	5	2	1
Per stojamuosius egzaminus į kokią nors mokymo įstaigą po vidurinės baigimo (tik tie, kurie dalyvavo stojamuosiuose egzaminuose)	14	8	3	2	2	0
Aukštojoje mokykloje (tik tie, kurie studijavo aukštosiose mokyklose)	11	8	6	2	2	1
Darbo vietoje (ir priimant į darbą)	12	9	13	1	2	0,2
Tėvų namuose*	6	5	3	3	2	0,4

* Pastaba: Atliekant tyrimą 1994 m. diskriminacijos sąvoka (neapimanti tarpasmeninių santykių) dar nebuvo apibrėžta Lietuvos įstatymuose. Vėlesniuose tyrimuose mes tą klausimą palikome, kaip pirmajame klausimyne.

Žvelgdami į šiuos duomenis, galime konstatuoti, kad Lietuvoje lyčių lygybės politika buvo vaisinga – priėmėme įstatymus, įsteigėme kontrolieriaus instituciją, buvo išplėstas ir patobulintas nacionalinis moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmas, įgyvendinome moterų ir vyrų lygių galimybių programas, ir turime rezultatą. Absoliuti dauguma Lietuvos gyventojų teigia, kad niekur ir jokiais formomis nėra pajutę diskriminacijos dėl lyties. Iš kitos pusės, 1% 15-74 m. Lietuvos gyventojų sudaro apie 26 tūkstančius (apie 14 tūkstančių moterų ir 12 tūkstančių vyrų), todėl ir kelių procentų žmonių problema yra didelė visuomenės problema. Todėl šioje srityje reikėtų išsamesnių tikslinių grupių (mokinių, studentų, dirbančiųjų) tyrimų. Diskriminacijos apraiškų aiškiai mažėja, išskyrus moterų diskriminaciją darbo rinkoje. Tačiau čia galimi du priešingi poveikiai. Dėl priimtų įstatymų, Lygių galimybių kontrolieriaus taikomų sankcijų bei Vyriausybės programų priemonių įgyvendinimo iš tikrųjų

diskriminacija turėtų mažėti, bet iš kitos padidėja diskriminacijos suvokimas dėl to, kad visuomenėje dabar tas įvardijama, kas anksčiau buvo nutylima.

Kalbant apie atskirus diskriminacijos atvejus, respondentai pažymėjo, kad vidurinėje mokykloje mokytojai kreipė daugiau dėmesio, skatino mokytis priešingos lyties vaikus, kad priešingos lyties vaikai dominavo tiek pamokose, tiek mokyklos gyvenime. Tai, žinoma paslėptos diskriminacijos formos, kurių jokiais teisės aktai pašalinti negalima, tačiau galima bent sumažinti, šviečiant mokytojus bei pedagoginių specialybių studentus. Stojant į mokymo įstaigas po vidurinės mokyklos, viena respondentė negalėjo pasirinkti norimos specialybės, nes į ją merginų nepriėmė, 1% merginų neįstojo, nors buvo priimti jaunuoliai su žemesniais balais, ir 2,4% merginų pastebėjo nelygias priėmimo sąlygas merginoms ir vaikinams, nors pačios ir įstojo. Dauguma šių respondenčių kiek vyresnės, jos, matyt, stojo į mokymosi įstaigas, kai dar oficialiai buvo įteisintos kvotos vyrams, ar į kai kurias specialybes nepriėmė moterų. Jauniausios grupės respondentės pastebėjo tik nelygias priėmimo sąlygas. Žinoma, čia kalba eina tik apie jų suvokimą, tačiau į priėmimo sąlygas (teisines ir paslėptas, praktikuojamas dėstytojų) reiktų atkreipti dėmesį. Studijuojant aukštesiose mokyklose, problemos tos pačios – netiesioginė diskriminacija dėl nevienodo dėstytojų elgesio su skirtingų lyčių studentais, rodant daugiau skatinimo vyriškos lyties atstovams ir leidžiant jiems dominuoti.

Darbo sferoje 2% moterų patvirtino, kad jos nebuvo priimtos į darbą tik dėl lyties, 3% moterų buvo pasiūlytos žemesnės kvalifikacijos pareigos, o 4% moterų mažiau apmokamas darbas nei tos pačios kvalifikacijos priešingos lyties atstovui, o 2% moterų buvo priimtos į darbą tik su sąlyga, kad tam tikrą laiką neištekės arba neturės vaikų. 1% moterų kandidatūra į aukštesnes pareigas buvo atmesta, jų nuomone, tik dėl lyties. Ir darbo sferoje jau negalima pasakyti, kad tai tik vyresnių moterų problema, kad diskriminavimo atvejai pasitaikė tik praeityje. Išskyrus jauniausią (15-19 m.) moterų grupę, kuri dar neturi darbo patyrimo, diskriminacijos pajutimo atvejų yra visose moterų amžiaus grupėse. Dar kartą atkreipiant dėmesį į tai, kad čia yra pačių respondenčių diskriminacijos patyrimo įvertinimas, galima būtų spėti, kad kai kurie atvejai galėjo būti paslėptos diskriminacijos forma, subjektyvus vadovų elgesys. O tam, greičiausiai, turi įtakos daugelio vyrų ir kai kurių moterų diskriminacinės nuostatos į moterų ir vyrų lygiateisiškumą darbe.

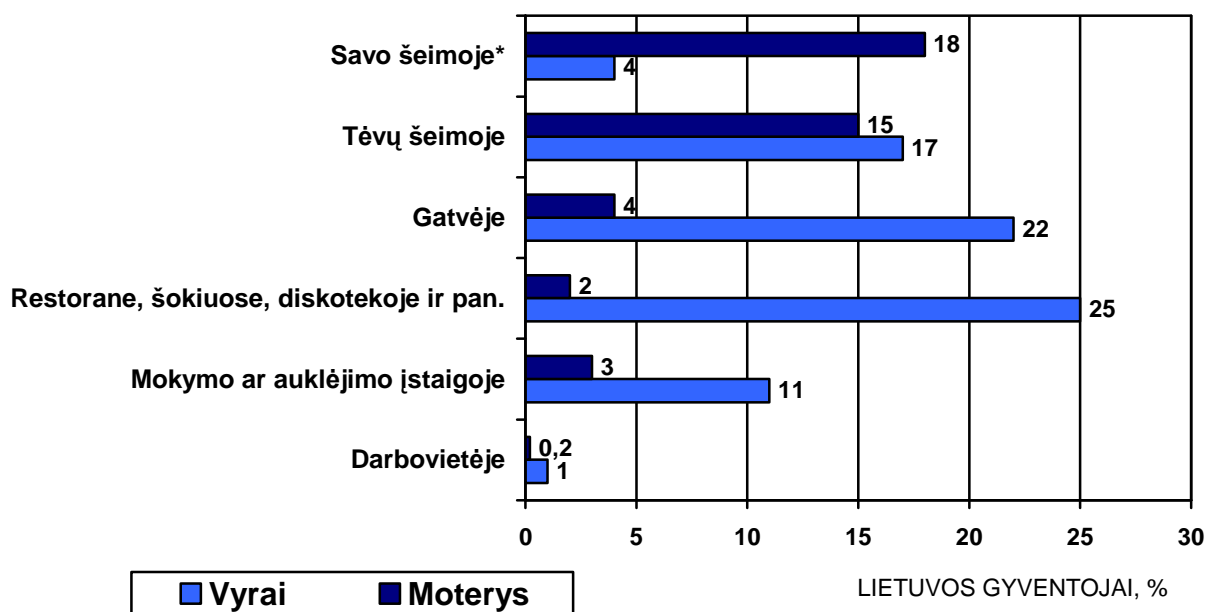
Išvados:

1. Diskriminavimo dėl lyties atvejų visuomenėje mažėja, ir galima daryti prielaidą, kad ši mažėjimą apsprendžia efektyvus lyčių lygybės politikos įgyvendinimas.
2. Daugiausia diskriminaciją jaučia moterys darbo rinkoje. Matyt, tam pagrindą sudaro vyrų nuostatos, suteikiančios pirmenybę vyrams darbo rinkoje.
3. Švietimo sistemoje diskriminacijos atvejų mažėja, tačiau dar pasitaiko. Galima spėti, kad moterys jaučia netiesioginę diskriminaciją.

V. SMURTAS VISUOMENĖJE IR ŠEIMOJE

Smurtas visuomenėje ir šeimoje sudaro kliūtis abiejų lyčių individams visaverčiai dalyvauti visuomenės gyvenime. Todėl labai svarbu žinoti apie smurto paplitimą, apie jo įtaką moterų ir vyrų gyvenimui. Šis tyrimas nėra skirtas išsamiam smurto aukų patirties ištyrimui, tas atliekama Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos rėmuose. Klausimai apie patirtą smurtą šiame tyrime daugiau žvalgomojo pobūdžio, čia tikslas – nustatyti moterų ir vyrų patiriamo fizinio smurto rūšis ir, svarbiausia, stebėti, kaip keičiasi fizinio smurto paplitimas. Nors respondentų klausėme apie viso gyvenimo patyrimą, tačiau aišku, kad atsakymai daugiausia atspindi paskutinių kelių metų laikotarpį, todėl ir galime daryti išvadas apie smurto plitimą ar mažėjimą.

Iškėlėme hipotezę, kad fizinio smurto atvejų visuomenėje ir šeimoje turėtų mažėti, kadangi šiai problemai pastaruoju metu Lietuvoje buvo skiriama pakankamai dėmesio, ypač įgyvendinant Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių 2005–2009 metų programą. Prieš ją patvirtinant Lietuvoje buvo stokojama kompleksinės socialinės pagalbos smurto prieš moteris, ypač šeimoje, aukoms. Todėl vieni iš programos uždavinių buvo tobulinti teisinę bazę, skirtą smurtautojui ilgiau izoliuoti nuo šeimos, bei teisės aktų įgyvendinimo mechanizmą, o taip pat remti nevyriausybinę organizacijų, ypač krizių centrų, projektus, užtikrinančius socialinę pagalbą smurto šeimoje aukoms ir darbą su smurtautojais. Įgyvendinant šiuos uždavinius, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė Valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją, kuri sėkmingai yra įgyvendinama. Taigi, respondentų klausėme apie jų patirtą fizinį smurtą šeimoje bei įvairiose viešose vietose. Ne taip, kaip viktimologiniuose tyrimuose, mes nevardijome atskirų smurtinių veiksmų, respondentai atsakė apie patirtą „stiprų sumušimą“ pagal savo smurto stiprumo suvokimą. Moterų ir vyrų atsakymai pateikti 5.1 pav.

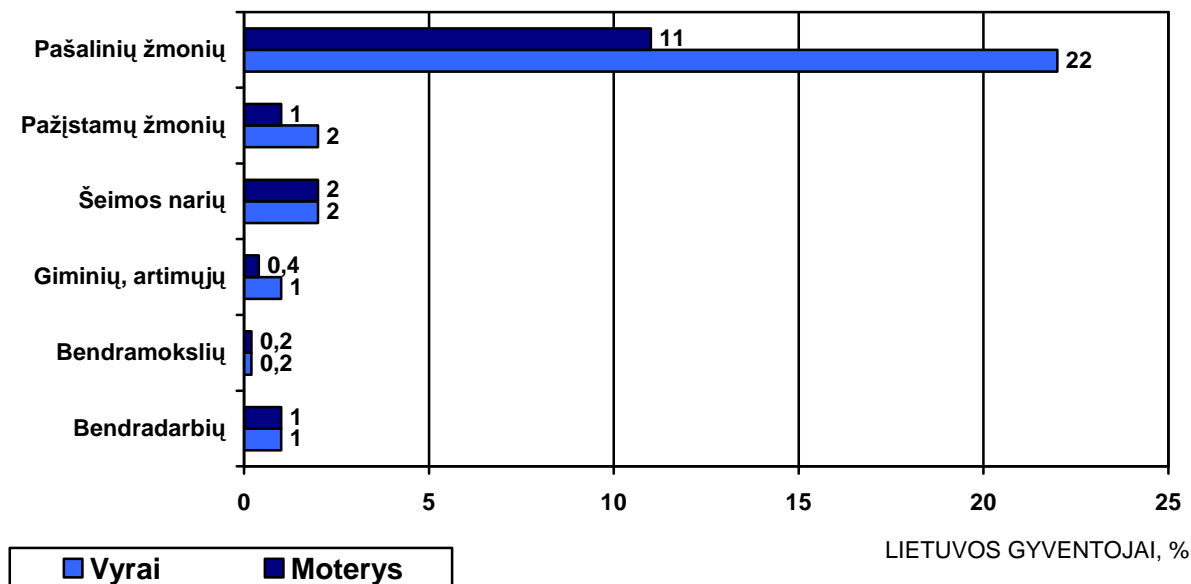

5.1 pav. Lietuvos gyventojai, bent kartą buvę stipriai sumušti

Pastaba: Smurto savo šeimoje patyrimas skaičiuotas atmetus niekada nevedusius, netekėjusius

2000 m. konstatavome, kad smurto patyrimas beveik nepasikeitė nuo 1994 m. 2009 m. smurto patyrimas visose aplinkybėse sumažėjo. Yra tik viena išimtis – mergaičių patiriamo fizinio

smurto atvejų tėvų šeimose nemažėja, ir nyksta atotrūkis tarp berniukų ir mergaičių patiriamo smurto šeimose. Daug daugiau vyrų nei moterų patiria smurtą viešosiose vietose, o žymiai daugiau moterų savo šeimose. Matyt todėl viešosiose vietose valstybė žymiai geriau saugo savo piliečius nei šeimose.

5.2 pav. Lietuvos gyventojai, bent kartą apiplėšti, panaudojant smurtą

Apiplėšimų atvejų visomis aplinkybėmis taip pat sumažėjo. Taip pat sumažėjo ir kėsiniūsi išprievartauti. Seksualinio priekabiavimo atvejų taip pat mažėja (5.1).

5.1 lentelė

LIETUVOS GYVENTOJAI PATYRĘ SEKSUALINĮ PRIEKABIAVIMĄ DARBO VIETOJE AR MOKYMO ĮSTAIGOJE

Patyrė seksualinį priekabiavimą	Moterys, %			Vyrai, %		
	1994	2000	2009	1994	2000	2009
Bent kartą	23	15	10	8	4	1
Ne vieną kartą	18	12	7	6	3	0,2
Sulaukė seksualinių pasiūlymų iš viršininkų, mokytojų ar dėstytojų	10	8	3	0	3	1

Seksualinį priekabiavimą darbo vietose ar mokymo įstaigose moterys patirdavo ir patiria žymiai dažniau nei vyrai. Tačiau akivaizdu, kad seksualinio priekabiavimo atvejų mažėja. Čia labai akivaizdi valstybės politikos įtaka. Iki Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo priėmimo bei Valstybinių moterų ir vyrų lygių galimybių programų įgyvendinimo seksualinio priekabiavimo atvejai viešumoje buvo minimi labai retai. Minėtų priemonių įgyvendinimas išskėlė šią problemą į viešumą, todėl buvo galima tikėtis, kad tyrimuose seksualinio priekabiavimo patyrimas išryškėtų dažniau nei anksčiau. Tuo tarpu matome akivaizdų seksualinio priekabiavimo atvejų mažėjimą. Todėl galima daryti prielaidą, kad priemonės, kurių buvo imtasi valstybės politikos lygmenyje, tikrai buvo efektyvios.

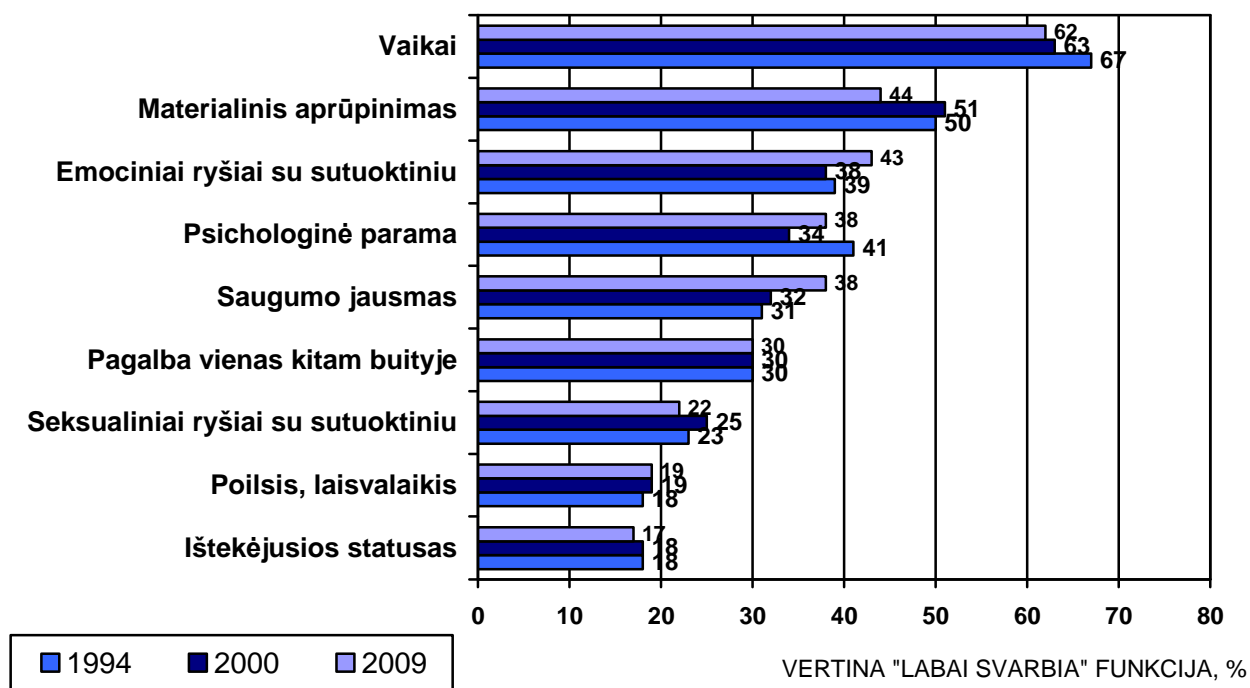
Išvados:

1. Vyrų patiria smurtą dažniau viešose vietose, o moterys – savo vedybinėje šeimoje.
2. Smurto patyrimas nuo 1994 m. iki 2000 m. praktiškai nekito, o iki 2009 m. – akivaizdžiai sumažėjo. Tikėtina, kad tam didžiausią įtaką padarė valstybinių moterų ir vyrų lygių galimybių programų bei Smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimas.
3. Seksualinį priekabiavimą moterys patiria žymiai dažniau nei vyrai.
4. Seksualinio priekabiavimo atvejų nuolat mažėja. Tikėtina, kad tam didžiausią įtaką turi Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo bei valstybinių moterų ir vyrų lygių galimybių programų įgyvendinimas.

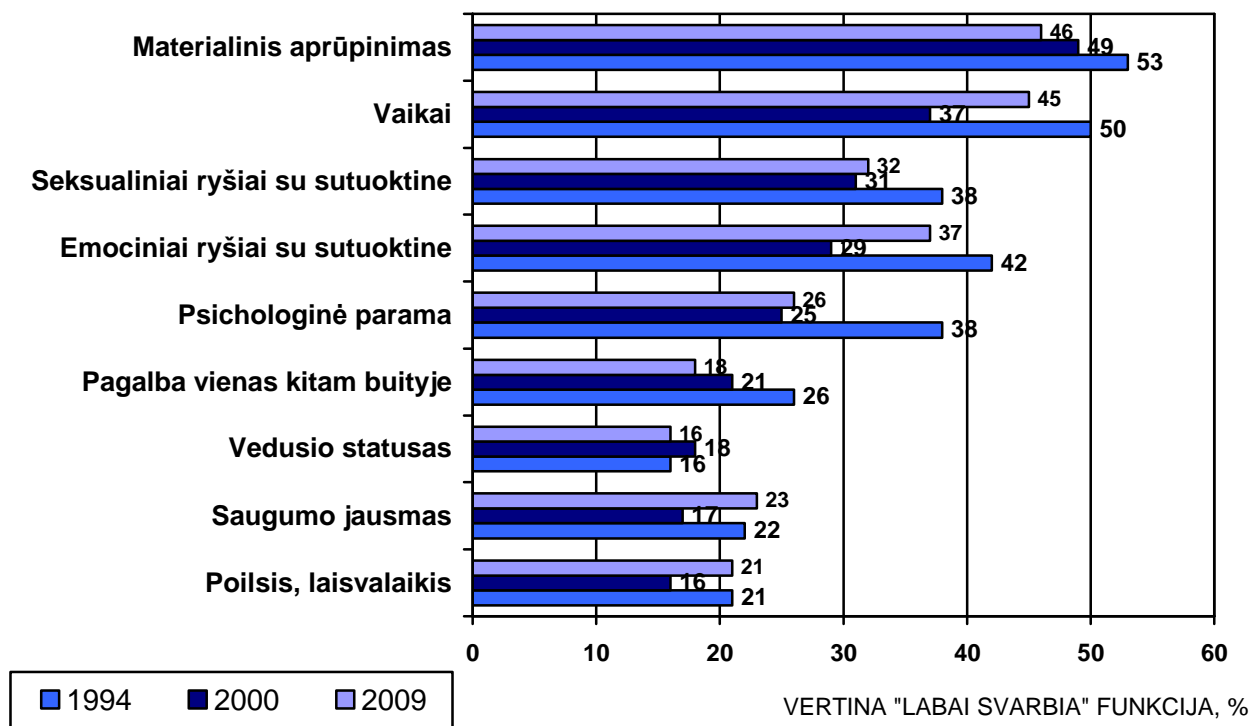
VI. MOTERIS, VYRAS IR ŠEIMA

Pirmajame skyriuje parodėme, kad svarbiausia gyvenimo sritimi Lietuvos gyventojai laiko šeimą, ir jų gyvenimas dalijasi tarp šeimos ir darbo. Norint būti darbo sferoje lygiaverčiais, moterims ir vyrams labai svarbu dalintis atsakomybe ir buities darbais šeimoje. Nors Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa nesikiša į vidinį šeimos gyvenimą, tačiau šeimos svarba žmonių gyvenime ir darbo ir šeimos išsipareigojimų derinimo problema skatina pažvelgti į šeimą įdėmiau.

Šeima atlieka daug funkcijų, tai – sutuoktinių emociniai ryšiai, ištekėjusios (vedusios) statuso suteikimas, vaikai, seksualiniai sutuoktinių ryšiai, saugus prieglobstis nuo priešiško pasaulio, poilsio ir laisvalaikio vieta, materialinio apsirūpinimo garantijos, pagalba vienas kitam buityje, psichologinė parama. Visas šias funkcijas Lietuvos gyventojai laikė ir tebelaiko svarbiomis. Palyginus su 1994 m., šeimos funkcijų hierarchija moterims beveik nepakito, o nuo 2000 m. visiškai nepakito (6.1 pav.). Vaikai išliko svarbiausiu dalyku šeimoje. Šiek tiek sumažėjo materialinio apsirūpinimo svarba, o didėja saugumo jausmo, prieglobsčio nuo priešiško pasaulio svarba. Šeimos funkcijų hierarchija vyrams taip pat kito nedaug (6.2 pav.). Materialinis apsirūpinimas išlieka pačia svarbiausia šeimos funkcija, nors vaikų auginimas beveik tiek pat svarbus. Palyginus su 2000 m., šiek tiek sumažėjo seksualinių ryšių svarba su sutuoktine, o padidėjo emocinių ryšių svarba. Nuo 2000 m. vedusios statusas – mažiausiai svarbus, padidėjo saugumo jausmo bei poilsio ir laisvalaikio šeimoje svarba. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nuolat mažėja pagalbos vienas kitam buityje svarba. Čia būtų sunku spėti, kodėl ji mažėja.

6.1 pav. Šeimos funkcijų svarba moterims

6.2 pav. Šeimos funkcijų svarba vyrams

Kai klausėme, kuri iš išvardintų funkcijų yra pati svarbiausia, vėl atsiskleidė skirtumai tarp vyrų ir moterų atsakymų bei pokyčiai, lyginant su 1994-ais bei 2000-ais metais (6.1 lentelė).

6.1 lentelė

PAČIOS SVARBIAUSIOS ŠEIMOS FUNKCIJOS

Pati svarbiausia šeimos funkcija moterims	1994, %	2000, %	2009, %	Pati svarbiausia šeimos funkcija vyrams	1994, %	2000, %	2009, %
Vaikai	40	43	41	Vaikai	25	23	27
Emociniai ryšiai su sutuoktiniu	16	10	15	Materialinis aprūpinimas	21	24	21
Materialinis aprūpinimas	15	17	15	Emociniai ryšiai su sutuoktine	17	17	19

Pačios svarbiausios šeimos funkcijos moterims bei vyrams išliko tos pačios nuo 1994-ųjų metų, ir jų hierarchija vėl sugrįžo į 1994 –jų metų.

Kalbėdami apie Lietuvos gyventojų nuostatas šeimos atžvilgiu, turėsime konstatuoti, kad palyginus 1994-ais ir 2000-ais metais Lietuvos gyventojų požiūris į šeimą tampa mažiau tradicinis – nors Lietuvos žmonės yra daugiau orientuoti į šeimą, nei į profesinę karjerą ir vedybų nelaiko senamadišku dalyku, daugeliu atveju pritariančių tradicinėmis vertybėms procentas sumažėjo. Prieš pradėdami smulkiau analizuoti Lietuvos gyventojų nuostatas, peržvelkime, kaip jos kito lyginant su 1994-ais ir 2000-ais metais. 6.2 lentelėje parodyti sutinkančių su išvardytomis nuostatomis moterų ir vyrų procentai.

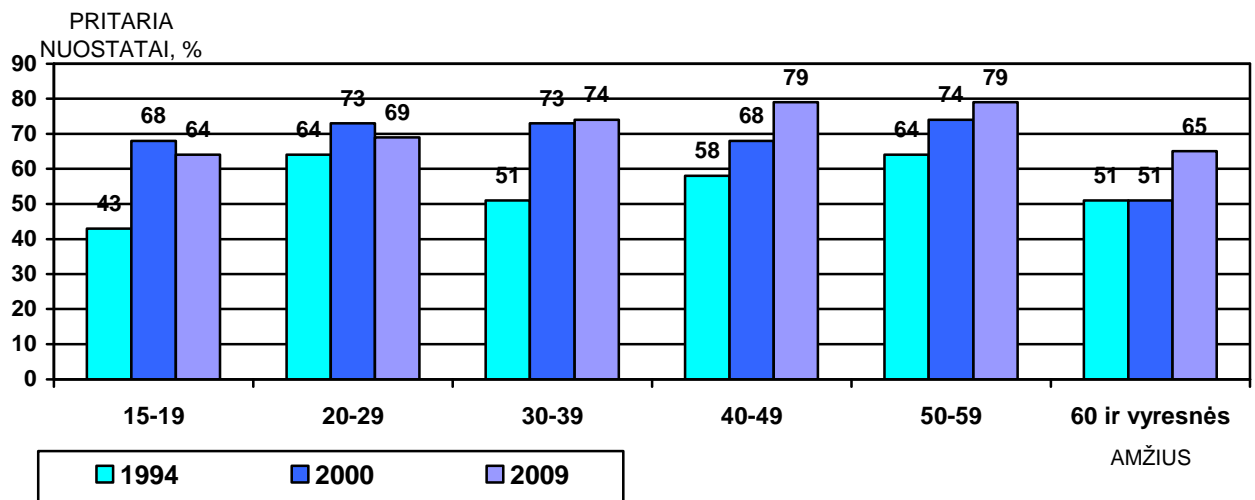
LIETUVOS GYVENTOJŲ NUOSTATOS MOTERS VAIDMENS IR ŠEIMOS ATŽVILGIU

Nuostatos	Pritariančios moterys, %			Pritariantys vyrai, %		
	1994	2000	2009	1994	2000	2009
Vedusiųjų pora turi turėti bent vieną vaiką	85	87	86	92	87	83
Moters gyvenimas tik tada yra visavertis, jei ji turi vaikų	88	72	72	79	67	59
Aš netikiu, kad žmonės gali būti iš tikrųjų laimingi, jei jie neturi vaikų	60	56	53	59	50	48
Santuoka yra senamadiškas dalykas	15	22	17	24	31	25
Jei moteris nori, ji turi teisę turėti ir auginti vaiką viena	78	84	81	76	80	81
Sėkmingas šeimyninis gyvenimas – svarbiausias dalykas mano gyvenime	86	80	75	78	73	75
Vaikas gali normaliai vystytis tik pilnoje šeimoje	81	66	64	85	69	64
Aš darau viską, kad mano santykiai su sutuoktiniu (-e) būtų geri, net jei tenka atsisakyti svarbių man dalykų	68	58	57	65	57	57
Aš viską paaukočiau tam, kad padaryčiau profesinę karjerą	12	19	19	25	23	25
Ir pati moteris, ir jos šeima bus laimingesni, jei ji dirbs	54	66	71	47	57	57
Asmenybės laisvė yra svarbiau, negu įsipareigojimai šeimai	20	22	22	31	29	27
Kai taip lengva išsiskirti, žmonės nepakankamai rimtai žiūri į vedybas	68	64	66	64	63	59

Kaip matome, požiūris į moters vaidmenį ir šeimą išlieka tradicinis, palaikomas labai stipriomis pronatalistinėms nuostatomis. Manančių, kad vedusiųjų pora turi turėti bent vieną vaiką dalis nuo 1994-ųjų metų beveik nepasikeitė, išlikdama virš 80%. Dauguma Lietuvos gyventojų sutinka, kad moters gyvenimas tik tada yra visavertis, jei ji turi vaikų. Matyt dėl tos priežasties net 81 % moterų ir vyrų sutinka, kad jei moteris nori, ji turi teisę turėti ir auginti vaiką viena. Tas aiškiai prieštarauja kitai tradicinei daugumos palaikomai nuostatai, kad vaikas gali būti laimingas tik pilnoje šeimoje. O nepritarimas nuostatomis į santuoką, kaip senamadišką dalyką bei į asmenybės laisvės viršenybę prieš šeimos įsipareigojimus rodo, kad liberalios nuostatos neprigija tarp Lietuvos gyventojų.

Taip pat galime teigti, kad po truputį keičiasi Lietuvos gyventojų požiūris į moterį kaip į namų šeimininkę. Nuomonę, kad moteris ir jos šeima bus laimingesni, jei moteris dirbs, palaiko vis daugiau žmonių, ir moterų, ir vyrų. Visose socialinėse demografinėse grupėse šią nuostatą palaiko daugiau kaip pusė žmonių. Žinoma, moterys tokią nuomonę palaiko labiau nei vyrai – net 71%, o tarp jų - 30-59 m. amžiaus (6.3 pav.) bei aukštesnio išsimokslinimo moterys.

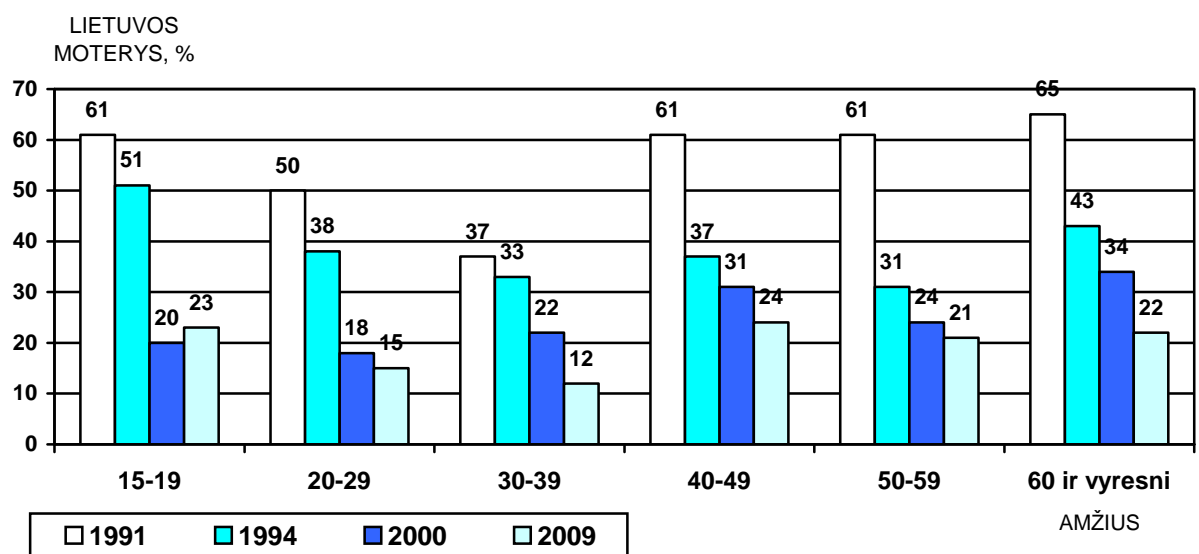
Kaip minėjome, kai kurios Lietuvos gyventojų nuostatos modernėja, nors ir lėtai. Nuo 2000 m., gana žymiai pasikeitė vyrų požiūris į neturinčias vaikų moteris, vis daugiau vyrų negalvoja, kad tokių moterų gyvenimas nevisavertis. O tarp jauniausių vyrų, 15 -29 m. amžiaus, mažiau kaip pusė galvoja, kad moters gyvenimas be vaikų – nevisavertis. Šiuo požiūriu moterys išlieka konservatyvesnės, net jauniausiose grupėse taip galvojančių daugiau nei pusė.

6.3 pav. Moterys, pritariančios nuostatai, kad ir moteris, ir jos šeima bus laimingesni, jei moteris dirbs

Šeimos modelio pasirinkimas Lietuvoje radikaliai keičiasi. 1991-ais metais dauguma Lietuvos gyventojų (62%) pasirinko tradicinį, nesimetrinį šeimos modelį – vyras išlaiko šeimą, o žmona rūpinasi namais ir vaikais, tai jau 1994-ais metais dauguma (56%) rinkosi tokį šeimos modelį, kur vyras ir žmona dirba ir kartu rūpinasi namais ir vaikais. 2000-aisiais metais besirenkančių simetrinį šeimos modelį dar labiau padaugėjo – tokį modelį pasirinko 67% Lietuvos gyventojų. 2009 m. simetrinį šeimos modelį pasirinko 70 % Lietuvos gyventojų, o nesimetrinį – tik ketvirtadalis (20 % moterų ir 32 % vyrų).

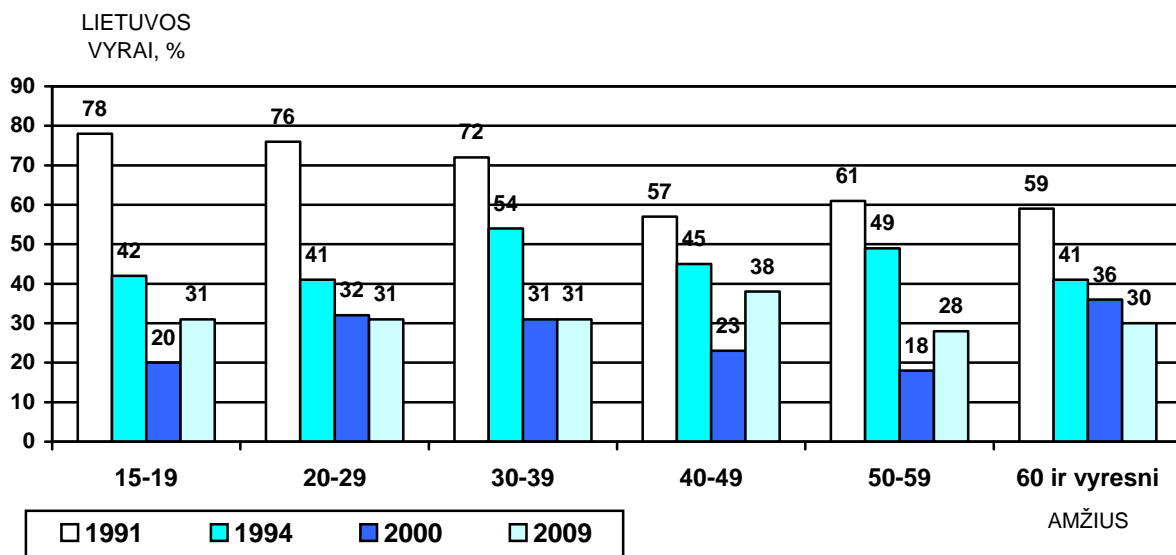
Pažvelkime, kaip nuo 1991-ųjų metų kito Lietuvos vyrų ir moterų šeimos modelio pasirinkimas skirtingose amžiaus grupėse. 6.4 pav. pateikiame nesimetrinio šeimos modelio pasirinkimo dinamiką.

6.4 pav. Lietuvos moterų dalies, kuri pasirinktą šeimą, kurioje žmona – namų šeimininkė, o vyras aprūpina šeimą, dinamika skirtingose amžiaus grupėse

Jei 1991-ais metais nesimetrinį šeimos modelį rinkosi visų grupių, išskyrus 30-39 m. moterų dauguma, 1994-ais metais tokį modelį dar rinkosi tik vienos, pačios jauniausios grupės daugiau nei pusė moterų, tai nuo 2000 m visose amžiaus grupėse tokio modelio šalininkų liko jau mažuma. 2009 m. tik penktadalis moterų suteikė pirmenybę nesimetriniam šeimos modeliui, jų dalis sumažėjo visose amžiaus grupėse, išskyrus 15-19 m. Beje šeimos modelio pasirinkimas priklauso ir nuo išsimokslinimo – kuo aukštesnis moterų išsimokslinimas, tuo mažiau jos norėtų būti vyro išlaikomomis namų šeimininkėmis. 2009 m. tik 4 % moterų, turinčių aukštąjį universitetinį išsimokslinimą pasirinktų tokį modelį.

Nors vyramas labiau nei moterims patinka šeimos modelis, kuriame žmona atlieka namų šeimininkės, o vyras – šeimos aprūpintojo vaidmenį, jų šeimos modelio pasirinkime taip pat įvyko nemažai pasikeitimų (6.5 pav.). Jei 1991-ais metais nesimetrinį šeimos modelį rinkosi dauguma visų amžiaus grupių vyrų (o jauniausių vyrų – net absoliuti dauguma), 1994-ais metais tokį modelį rinkosi tik dviejų amžiaus grupių (30-39 bei 50-59 metų) dauguma, tai 2000-aisiais neliko nei vienos amžiaus grupės, kurioje vyrų dauguma rinktųsi nesimetrinį šeimos modelį. Nors 2009 m. besirenkančių nesimetrinį šeimos modelį vyrų tebuvo tik 32 %, bet kai kuriose amžiaus grupėse jų padaugėjo, palyginus su 2000 metais.

6.5 pav. Lietuvos vyrų dalies, kuri pasirinktų šeimą, kurioje žmona – namų šeimininkė, o vyras aprūpina šeimą, dinamika skirtingose amžiaus grupėse

Čia išskyla klausimas – kodėl vyrų nuomonės kitime pastebimas šioks toks grįžimas atgal? Galbūt reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad dažniausiai moterų ir vyrų lygių galimybių programų ar įvairių projektų veiklose dalyvauja moterys, vyrai dažniau lieka nuošalėje. Galbūt todėl ir jų požiūris modernėja lėčiau.

Į klausimą, ką esant palankioms aplinkybėms (kitais sakant – idealiu atveju) pasirinktų, ar pasišventimą šeimai, ar mėgstamą darbą, moterų atsakymai šiek tiek skiriasi nuo šeimos modelio pasirinkimo. Bet tas ir suprantama – juk čia dvi idealios sąlygos: ir palankios aplinkybės, ir darbas – mėgstamas. Tačiau ir šiame pasirinkime nugalėjęs darbas: 1994 m. 56 % moterų buvo pasiryžusios pasišventi šeimai, 2000 m. – 42 %, o 2009 m. – 39 %. Tuo tarpu besirenkančių darbą moterų dalis didėja: 2009 m. mėgstamą darbą pasirinktų daugiau kaip pusė moterų, 53%. Vyrų be abejonės renkasi darbą, tačiau ir tarp jų yra 15 %, kurie nedirbtų, jei nereiktų, o pasišventę šeimai.

Taigi išryškėja skirtumai tarp vyrų ir moterų požiūrio į pasirinkimą tarp šeimos ir darbo. Dauguma vyrų neabejotinai save sieja su darbo sfera, o renkantį šeimos modelį, trečdalis vyrų norėtų, kad jų žmonos nedirbtų. Tuo tarpu tik 20 % moterų rinktušį nesimetrinį šeimos modelį. Palankiai susiklosčius aplinkybėms (matyt, jei būtų visiškai materialiai aprūpintos), 39 % moterų sutiktų pasišvesti šeimai, tačiau net ir idealiu atveju daugiau kaip pusė norėtų dirbti.

Apibendrinant Lietuvos gyventojų šeimos modelio pasirinkimo kaitos analizę, galime konstatuoti, kad nuo Nepriklausomybės atkūrimo pradžios įvyko aiškus pasikeitimas nuo nesimetrinio į simetrinio šeimos modelio pasirinkimą. Galima padaryti išvadą, kad šeimos modelio atžvilgiu Lietuvos gyventojų nuostatos per nepriklausomybės laikotarpį pasikeitė iš tradicinių į modernias, ir pastarosios vis stiprėja. Taigi, dauguma Lietuvos gyventojų renkasi dviejų dirbančiųjų ir besidalijančių šeimos rūpesčiais šeimos modelį. Tačiau, kaip tas įgyvendinama realiose šeimose?

Šeimose kiekvienas narys turi savo statusą, vaidmenį, kuriuos atlieka. Paprastai aukštesnis statusas tiesiogiai susijęs su valdžia šeimoje. O valdžia dažniausiai to šeimos nario rankose, kieno ir resursai: materialūs bei psichologiniai. Vieni darbai, susieti su atsakomybe, laikomi prestižiniais ir sąlygoja aukštesnį statusą. Tuo tarpu žemesnis statusas daugiau susietas su aptarnavimo darbais. Taigi pažiūrėkime, kaip kinta Lietuvos gyventojų požiūris į atsakomybės pasiskirstymą šeimoje nuo 1994-ųjų metų (6.3 lentelė).

6.3 lentelė

ATSAKOMYBĖS PASISKIRSTYMAS LIETUVOS ŠEIMOSE PAGAL VYRŲ IR MOTERŲ NUOMONĘ

Šeimoje tas asmuo, ..., yra:		Vedę vyrai, %			Ištekėjusios moterys, %		
		Vyras	Moteris	Abu	Vyras	Moteris	Abu
...kurio darbas svarbiausias...	1994	42	8	45	36	14	44
	2000	33	9	52	33	15	48
	2009	44	6	45	33	9	54
...kuris imasi iniciatyvos išspręsti ginčus bei konfliktus...	1994	23	11	52	11	40	43
	2000	19	28	50	9	39	48
	2009	19	23	54	13	40	48
...kuris priima svarbius sprendimus...	1994	33	16	48	24	33	38
	2000	27	16	54	16	31	52
	2009	27	13	58	13	32	52
...kuris suteikia emocinę paramą...	1994	12	38	43	16	36	36
	2000	13	39	43	12	34	48
	2009	11	35	51	11	39	44
...kurio žodis lemiamas, tvarkant šeimos biudžetą,...	1994	27	37	42	17	38	39
	2000	20	28	50	16	36	45
	2009	22	17	58	13	30	54

Kaip matome, moterų ir vyrų nuomone, atsakomybė šeimoje atsakomybės našta dalijamasi vis vienodžiau. Vis dažniau pasitaiko atsakymas „abu vienodai“. Kaip ir 1994 bei 2000 m., vyro darbas laikomas svarbesniu, o moterys dažniau suteikia emocinę paramą. Apie konfliktų sprendimą, sprendimų priėmimą bei šeimos biudžeto tvarkymą moterų ir vyrų nuomonė skiriasi: ir vieni ir kiti sau priskiria didesnę atsakomybę, nei sutuoktiniui.

Tuo tarpu buitės darbų pasiskirstymas iš esmės nekinta (6.4 lentelė). Ir moterų, ir vyrų atsakymai akivaizdžiai įrodo, kad liūto dalį darbų buityje nudirba moterys. Lentelėje

neatspindėta kitų šeimos narių ar samdomų žmonių atliekama darbų dalis, nes jų indėlis neviršija 10% (išskyrus ligonių slaugymą ar senelių priežiūrą). Lietuvos moterų apkrovimas buities ir namų ruošos darbais nemažėja. Tiek moterys, tiek vyrai pripažįsta, kad daugiau nei 85% Lietuvos žmonių skalbia ir lygina vienos. Daugiau nei trijuose ketvirtadaliuose Lietuvos šeimų valgį dažniau gamina moterys. Daugiau nei dviejuose trečdaliuose šeimų moterys dažniau tvarko butą ir plauna indus.

Vienintelis ryškesnis pokytis buities darbų pasiskirstyme – kasdieninių pirkinių pirkimas: abu sutuoktiniai perka kasdieninius pirkinius maždaug 10% šeimų daugiau nei 2000 m. Bet tas gali būti susiję ne tiek su patriarchalinių nuostatų nykimu, kiek su kasdieninių prekių pirkimo įpročių pokyčiais². Tokių šeimų, kuriose kokį nors buities darbą dažniau darytų vyrai – labai mažai. Išskyrus kasdieninių prekių pirkimą, visus kitus buities darbus tik 3% Lietuvos šeimų dažniau dirba vyrai, o ne moterys; nėra nė ketvirtadaliu šeimų, kurios kokį nors buities darbą dalintųsi po lygiai. Tai tik dar kartą įrodo, kad patriarchaliniai santykiai Lietuvos šeimose giliai įsišakniję. Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių programa į vidinius šeimos reikalus nėra orientuota, todėl lėtai kintant nuostatoms, dar lėčiau ateina pokyčiai realiame gyvenime.

6.4 lentelė

BUITIES DARBŲ PASISKIRSTYMAS LIETUVOS ŠEIMOSE PAGAL VYRŲ IR MOTERŲ NUOMONĘ

Šeimoje tas asmuo, ..., yra:		Vedę vyrai, %			Ištekėjusios moterys, %		
		Vyras	Moteris	Abu	Vyras	Moteris	Abu
...kuris kasdien gamina maistą...	1994	4	73	16	3	76	13
	2000	3	79	17	3	81	12
	2009	3	77	15	4	78	14
...kuris tvarko butą...	1994	3	60	26	4	66	17
	2000	4	79	18	5	73	14
	2009	4	68	22	2	70	23
...kuris perka kasdienius pirkinius...	1994	10	50	34	12	56	23
	2000	8	64	27	8	67	23
	2009	8	50	40	9	57	32
...kuris plauna indus...	1994	4	57	27	5	62	19
	2000	5	66	21	3	72	18
	2009	3	65	26	4	70	22
...kuris prižiūri ligonius ir senelius...	1994	3	33	37	2	37	33
	2000	3	35	26	3	40	23
	2009	1	29	26	2	32	26
...kuris skalbia ir lygina...	1994	3	76	14	2	76	14
	2000	3	83	11	2	83	9
	2009	2	85	9	3	87	5

Tą patį patvirtina turinčių vaikų iki 12 m. moterų ir vyrų atsakymai į klausimus apie vaikų priežiūrą (6.5 lentelė). Palyginus su 2000-ais metais, moterų arba abiejų tėvų atliekamo darbo prižiūrint vaikus dalis padidėjo. 2000 m. šiek tiek daugiau darbų atlikdavo kiti šeimos nariai (kurių į lentelę netraukiame dėl nedidelės jų dalies). Matyt, įtaką turėjo vaiko priežiūros

² Besiplečiant didžiųjų prekybos ir pramogų centrų tinklui, vis daugiau žmonių perka kasdieninius pirkinius, dalyvaujant visai šeimai.

atostogų ilginimas, todėl vaikų priežiūroje mažiau dalyvauja kiti šeimos nariai. Maitina, rengia ir slaugo vaikus moterys dažniau nei 2000 m. O žaidžia su vaikais bei padeda jiems ruošti pamokas – dažniau nei 2000 m. abu tėvai. Taigi, pokyčiai vaikų priežiūros darbuose nerodo didesnio tėvo įsitraukimo į šiuos darbus.

Vaiko priežiūros atostogų prailginimas iš esmės neturėjo reikšmės vyrų įsitraukimui į vaikų priežiūros darbus. Pastarajame (2009 m.) tyrime papildomai klausėme, kuris iš tėvų ir kokiomis dalimis pasinaudojo vaiko priežiūros atostogomis. (Vienodos galimybės bet kuriam iš tėvų imti vaiko priežiūros atostogas yra įteisinta nuo 1991 m.). Paaiškėjo, kad 90 % šeimų vaiko priežiūros atostogomis pasinaudojo tik motina, 1,7 % šeimų - sutuoktiniai vaiko priežiūros atostogas ėmė pakaitomis, 7 % šeimų šiomis atostogomis nesinaudojo iš viso. Nė vienas respondentas vyras neėmė vaiko priežiūros atostogų, o kad jų sutuoktinis pasinaudojo visomis vaiko priežiūros atostogomis teigė 1,3 % moterų. Iš to galima daryti prielaidą, kad vaiko priežiūros atostogų ilginimas dar labiau sustiprina tradicinį vaiko priežiūros darbų pasiskirstymą.

6.5 lentelė

VAIKŲ PRIEŽIŪROS DARBŲ PASISKIRSTYMAS

Šeimoje..... :		Turintys vaikų iki 12 metų vyrai, %			Turinčios vaikų iki 12 metų moterys, %		
		Vyras	Moteris	Abu	Vyras	Moteris	Abu
...rūpinasi vaikų maitinimu	1994	1	64	32	2	71	25
	2000	4	54	40	3	71	23
	2009	1	64	34	3	72	25
...rengia vaikus	1994	3	47	45	4	60	32
	2000	3	53	40	3	56	35
	2009	2	55	39	1	66	32
...slaugo sergančius vaikus	1994	1	46	49	3	60	34
	2000	5	56	33	3	67	28
	2009	1	58	40	-	66	33
...žaidžia su vaikais	1994	6	11	77	10	24	59
	2000	10	27	58	11	35	49
	2009	4	16	77	9	28	62
...padeda vaikams ruošti pamokas	1994	11	24	38	8	30	31
	2000	6	30	36	7	42	22
	2009	2	31	46	5	45	29

Lietuvoje į vaiko priežiūros atostogas vienodas teises turi abu tėvai, tačiau jomis naudojasi dažniausiai tik motinos. Kai kuriose Europos valstybėse jei kitas vaiko tėvas nepasinaudoja vaiko priežiūros atostogų jam skirta dalimi, tuomet tos atostogų dalies netenka abu tėvai. Pabandėme sužinoti kokia nuomonė dėl tokios atostogų „pasidalijimo“ tvarkos yra Lietuvoje.

Įdomu tai, kad gyventojų nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė į tris apylyges grupes – beveik trečdalis pritaria (25 % vyrų ir 31 % moterų), kad jei antras iš tėvų nepasinaudotų savo atostogų dalimi, tai šeima prarastų tas atostogas, 37 % gyventojų (tiek vyrų tiek moterų) tam nepritaria, ir net 38 % vyrų bei 31 % moterų neatsakė į šį klausimą, reiškia neturi susidarę savo nuomonės, tai yra aukštas neatsakiusiųjų skaičius. Tai kad daug neatsakiusiųjų į šį klausimą yra vyresni nei 50 metų asmenys (41 %) rodo, kad jie neturi nuomonės, nes šis klausimas jiems nėra aktualus dėl reprodukcinio amžiaus ribos. Esamas nuomonių pasiskirstymas leidžia daryti

prielaidą, kad visuomenė neprieštarautų tam, kad įstatymais būtų numatytas vaiko priežiūros pasidalijimas tarp abiejų tėvų taip, kad jei antras iš tėvų nepasinaudotų savo atostogų dalimi, tai šeima prastų dalį vaiko priežiūros atostogų.

Panagrinėkime kokius vaiko priežiūros atostogų pasidalijimo variantus pasirinktų tie, kurie pritaria, kad bent dalį vaiko priežiūros atostogų galėtų pasiimti tik kitas iš tėvų (6.6 lentelė). Moterų beveik vienoda dalis pritaria abiem siūlymams, o vyrų daugiau remia pasiūlymą, kad tik 1 mėnesį per metus paimtų kitas sutuoktinis. Moterys labiau linkusios pritarti tam, kad abu tėvai lygiai dalintųsi vaiko priežiūros bei auginimo pareigomis nei vyrai. Ryškus nuomonių skirtumas tarp mieste bei kaime gyvenančiųjų leidžia daryti prielaidą, kad kaimo gyventojų pažiūros yra nuosaikesnės ir konservatyvesnės, bet nereikia pamiršti, kad kaimo vietovėse draudžiamąsias pajamas dažniau turi moterys nei vyrai. Turintieji didžiausias pajamas labiausiai pritaria tokiam atostogų pasiskirstymui, kai kitas sutuoktinis paima bent 1 mėnesį per metus (59 %), o iš turinčiųjų mažiausias pajamas 53 % pritaria, kad vaiko priežiūros atostogos tarp sutuoktinių būtų dalijamos į dvi dalis.

6.6 lentelė

NUOMONIŲ PASISKIRSTYMAS KURIAM VAIKO PRIEŽIŪROS ATOSTOGŲ TARP TĖVŲ PASIDALIJIMO PASIŪLYMUI PRITARIA

	Vyrai, %	Moterys, %	Mieste, %	Kaime, %
Bent vieną mėnesį turėtų pasiimti kitas iš tėvų, nei tas, kuris ima pagrindinę dalį	56	48	41	55
Vaiko priežiūros atostogos turėtų būti dalijamos į dvi lygias dalis tarp tėvų	37	44	56	35

Dauguma apklaustųjų pritaria nuomonei, kad vaiko priežiūros atostogos būtų apmokamos taip kaip dabar, ir kuo didesnės šeimos pajamos tuo labiau pritariama dabar galiojančiai pašalpų mokėjimo tvarkai. Kita didelė atsakiusių grupė – 27 % vyrų ir 40 % moterų mano, kad išmoka turi būti mokama iki vaikui sukaks 3 metai. Tik 6 % vyrų ir 7 % moterų pritaria, kad išmoka turi būti mokama tik iki vaikui sukaks 1 metai. Pasiūlymai išmokas mokėti iki vaikas pradės eiti į mokyklą, ar mokėti 30 % darbo užmokesčio jei vaikas nelanko darželio, apklaustųjų pritarimo nesulaukė.

Išvados:

I. Apibendrinant Lietuvos gyventojų atsakymus, galima išskirti tuos pačius kaip 1994-ais ir 2000-ais metais, bet su kiek pakeistais akcentais, būdingiausius idealius Lietuvos šeimos bruožus:

1. Turinti vaikų (idealus skaičius – 2).
2. Abu tėvai dirba ir abu rūpinasi namais ir vaikais.
3. Artimi emociniai sutuoktinių ryšiai.
4. Materialiai apsirūpinusi.

II. Realus šeimos gyvenimas šiek tiek skiriasi nuo idealaus modelio. Nors gimstamumas ir didėja, vidutinis gimstamumo rodiklis 2008 m. tebuvo 1,47 (Statistikos departamentas, 2009). Daugumoje Lietuvos šeimų abu sutuoktiniai dirba, taigi yra taip, kaip Lietuvos gyventojai ir norėtų, tačiau realiame gyvenime antroji šeimos modelio dalis (abu rūpinasi namais ir vaikais) lieka neįgyvendinta, nes moterų atliekamų buities darbų dalis tik padidėjo.

VII. VISUOMENĖS NUOMONĖ APIE MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ POLITIKOS ĮGYVENDINIMĄ

Lietuva pirmoji Rytų ir Centrinėje Europoje 1998 m. gruodžio mėn. priėmė Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, kuris draudžia tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl lyties bei seksualinį priekabiavimą. 2002 m. šis įstatymas buvo papildytas nuostatomis, užtikrinančiomis vienodą galimybę naudotis prekėmis bei paslaugomis. Šio įstatymo priėmimas sudarė pagrindą moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimui reikalingoms programoms parengti ir įgyvendinti, visų pirma Valstybinei moterų ir vyrų lygių galimybių programai.

Panagrinėkime ar Lietuvos gyventojai žino apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą bei apie Valstybines moterų ir vyrų lygių galimybių programas. Rezultatai iš tiesų yra reikšmingi - beveik trečdalis visuomenės žino apie įstatymą užtikrinantį lyčių lygybę. Tačiau nors 30 % moterų ir 26 % vyrų žino apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, bet juo pasinaudojo tik 1 respondentė (0,2%). Daugiau miesto gyventojų (31 %) nei kaimo gyventojų (20 %) žino apie šį įstatymą. Tai tik patvirtina bendrą probleminę tendenciją, kad kaimo gyventojai mažiau žino apie savo teises, įstatymais suteikiamas galimybes jas apginti ir pan. Kaip matome žemiau pateiktoje 7.1 lentelėje, tik nežymiai didesnė moterų dalis palyginus su vyrų žino apie šį įstatymą, o tai rodo, kad jis aktualus ir vyrams. Reikia nepamiršti, kad apie įstatymą žino ne tik tie, kurių teisės galėjo būti pažeistos, bet ir tie, kurie turi nepažeisti asmens teisių profesinėje ar mokslo srityje.

7.1 lentelė

GYVENTOJŲ DALIS, ŽINANČIŲ APIE MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ ĮSTATYMĄ IR VALSTYBINES MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ PROGRAMAS

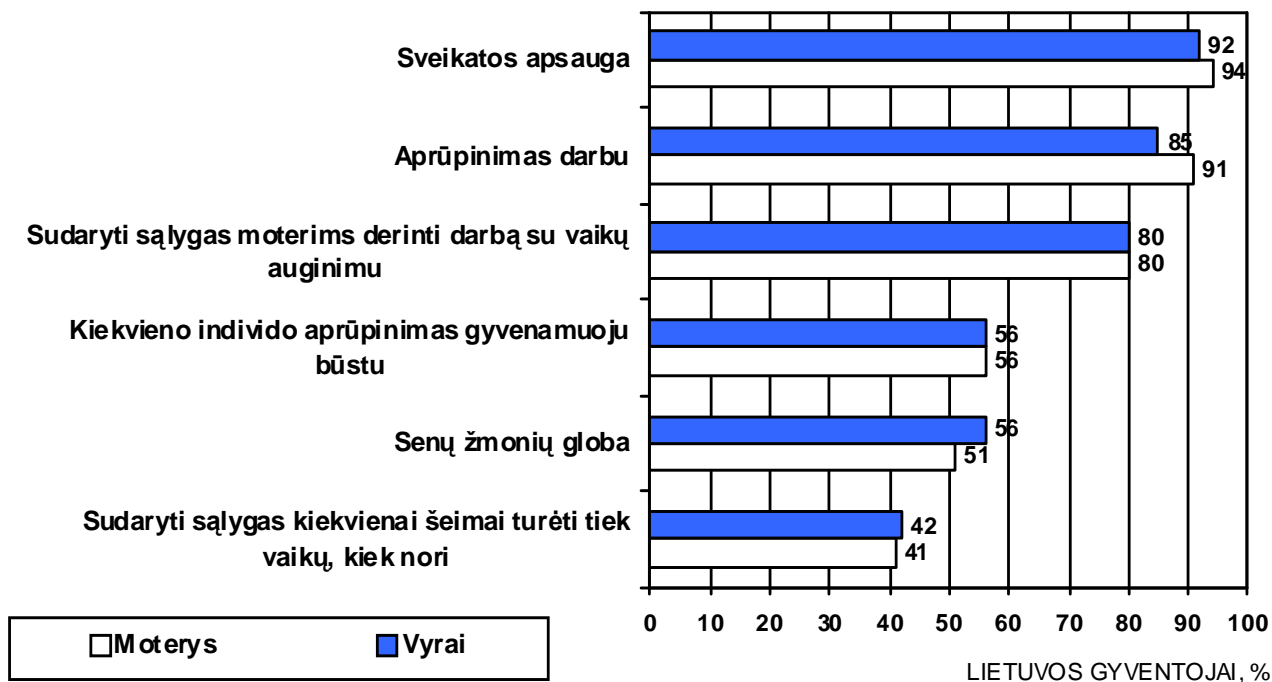
	Vyrai, %	Moterys, %	Mieste, %	Kaime, %
Žino apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą	26	30	31	20
Žino apie Valstybines moterų ir vyrų lygių galimybių programas	28	34	34	26

Žvelgdami į lentelės 7.1 duomenis, galime konstatuoti, kad Lietuvoje lyčių lygybės politika yra gerai žinoma. Daugiau gyventojų žino Valstybines moterų ir vyrų lygių galimybių programas. Jos yra žinomos didelei gyventojų daliai – net 34 % moterų ir 28 % vyrų. Apie jas žino 34 % miesto gyventojų ir 26 % kaimo. Geresnį Valstybinių programų žinomumą, lyginant su Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu, galima būtų paaiškinti tuo, kad Programos gana plačiai apima įvairias problemines sritis ir Programų veiksmų planų pagalba yra įgyvendinta bei įgyvendinama daug įvairių priemonių visuose Lietuvos regionuose. Be to, programos priemonės vykdo visos ministerijos, daugelį iš jų - bendradarbiaudamos su moterų nevyriausybinėmis organizacijomis bei savivaldybėmis. Platus priemonių bei jų vykdytojų aspektas įgalino pasiekti platesnę auditoriją bei skirtingas tikslines grupes. Galime daryti prielaidą, kad toks aukštas programų žinomumas gyventojų tarpe taip pat rodo ir programų reikalingumą.

Vyriausybės įgyvendinamų programų veiksmingumą galima paaiškinti ir tuo faktu, kad dauguma Lietuvos žmonių atsakomybę už įvairių socialinių problemų sprendimą patiki Vyriausybei. 1994-ais metais konstatavome, kad nepaisant pastangų Lietuvoje sukurti laisvos rinkos ekonomiką, žmonių požiūris į tai, kas atsakingas už daugumą socialinių dalykų, nekito ir liko toks, koks susiformavo tarybiniu laikotarpiu. 2000-ais metais tas požiūris praktiškai nebuvo

pakitęs. Absoliuti gyventojų dauguma gyventojų vyriausybės atsakomybei priskyrė sveikatos apsaugą ir aprūpinimą darbu, apie tris ketvirtadalius gyventojų galvojo, kad vyriausybė turi sudaryti geresnes sąlygas moterims derinti darbą su vaiku auginimu. Apie 2/3 gyventojų manė, kad vyriausybė privalo aprūpinti kiekvieną individą gyvenamuoju būstu. Maždaug pusė žmonių priskyrė vyriausybės atsakomybei ir senų žmonių globą. Pačių žmonių atsakomybei buvo priskiriama tik viena sritis – sąlygų sudarymas kiekvienai šeimai turėti tiek vaikų, kiek nori.

Pažvelkime, kokia Lietuvos gyventojų nuomonė apie aukščiau išvardintas problemas 2009-aisiais metais (7.1 pav.).

7.1 pav. Lietuvos gyventojai, manantys, kad išvardytomis problemomis turėtų rūpintis Vyriausybė, %

Kaip matome, Lietuvos gyventojai vis dar linkę atsakomybę priskirti Vyriausybės kompetencijai. Taigi, galime konstatuoti, kad 2009-aisiais metais Lietuvoje tebevyrauja beveik tokios pat nuostatos, kaip ir 1994-ais metais. Nuo 2000 m. šiek tiek sumažėjo priskiriančių Vyriausybei atsakomybę už gyventojų aprūpinimą gyvenamuoju būstu, senų žmonių globą bei sąlygų kiekvienai šeimai sudarymą turėti tiek vaikų, kiek nori. Tačiau dar sustiprėjo nuostatos, kad Vyriausybei reikia priskirti atsakomybę už sveikatos apsaugą, kiekvieno aprūpinimą darbu bei sąlygų moterims derinti darbą su vaikų auginimu sudarymą. Moterų ir vyrų nuomonės šiais klausimais beveik visiškai sutampa.

Panagrinėkime kokia gyventojų nuomonė apie tai, kurioms sritims Valstybinėje moterų ir vyrų lygių galimybių programoje turi būti skirta daugiau dėmesio bei finansų (7.2 lentelė). Pirmauja užimtumo, darbo rinkos sritis, kurioje dažniausia ir susiduria su diskriminacija, tačiau antroje vietoje yra žmogaus teisių, smurto šeimoje problemos. Tai rodo, kad beveik pusė visuomenė narių neabejingi žmogaus teisių klausimams ir pritaria, kad šiai sričiai būtų skirtas dar didesnis dėmesys bei būtų skirta daugiau finansų. Galima teigti, kad pagrindinis dėmesys ir finansavimas turėtų būti skiriamas užtikrinti galimybes užimti vienodas pareigas, gauti vienodą atlyginimą už tą patį darbą, derinti pareigas šeimoje ir darbe bei žmogaus teisių užtikrinimui, smurto šeimoje ir visuomenėje panaikinimui.

**KLAUSIMAI, KURIEMS TURĖTŲ BŪTI SKIRIAMA DAUGIAUSIA DĖMESIO IR
FINANSŲ LIETUVOS MOTERŲ IR VYRŲ NUOMONE**

Nr.	Klausimas	Vyrai, %	Moterys, %
1.	Darbo rinkos klausimams (galimybė užimti vienodas pareigas, gauti vienodą atlyginimą už tą patį darbą, derinti pareigas šeimoje ir darbe)	61	72
2.	Žmogaus teisių užtikrinimui, smurto šeimoje ir visuomenėje panaikinimui	44	49
3.	Švietimo ir mokslo klausimams	27	35
4.	Vienodomis sąlygomis dalyvauti politikoje bei politinių sprendimų priėmime	26	31
5.	Sveikatos apsaugos srityje	27	28
6.	Valstybinių institucijų bei nevyriausybinių organizacijų žinių bei gebėjimų lyčių lygybės srityje stiprinimui	15	12
7.	Lyčių vaidmenų stereotipų žiniasklaidoje bei visuomenės nuostatose naikinimui	10	8
8.	Statistikos šioje srityje tobulinimui bei turimų rezultatų viešinimui	6	4
9.	Aplinkosaugoje	6	3

Tuo tarpu švietimas, dalyvavimas politikoje ir sveikatos apsauga užima 3 - 5 vietas. Įdomu pastebėti tai, kad šiek tiek didesnė vyrų dalis, palyginus su moterų, pasisako, kad daugiau dėmesio ir finansų turi būti skiriama Valstybinių institucijų bei nevyriausybinių organizacijų žinių bei gebėjimų lyčių lygybės srityje stiprinimui, o taip pat lyčių vaidmenų stereotipų žiniasklaidoje bei visuomenės nuostatose naikinimui. Būtent toms sritims ir veikėjams, kurie gali įtakoti visuomenės nuostatų kaitą. Tačiau tai, kad nedaug yra remiančių, kad daugiau dėmesio ir finansų būtų skiriama stereotipų naikinimui galima paaiškinti tuo, kad stereotipiškai mąstantys patys nemato poreikio juos keisti. Statistikos tobulinimas yra 8-oje vietoje, tačiau reikia nepamiršti, kad Lietuvoje yra stiprios statistinių duomenų rinkimo tradicijos bei statistinių duomenų išskyrimo pagal lytis patirtis bei įdirbis, o gyventojai statistikos savo kasdiniame gyvenime jos nenaudoja. Paskutinėje vietoje yra aplinkosauga ir tai galima būtų aiškinti tuo, kad aplinkosauga daugeliui gyventojų buvo svetima ilgus metus, nėra aplinkos tausojimo bei neteršimo tradicijų, šia tema buvo mažai kalbama ar joje dirbama, be to, daugeliui sunku įvertinti kuo aplinkosauga siejasi su lyčių lygybės aspektu.

Igyvendinat Moterų ir vyrų lygių galimybių programas reikšmingiausias vaidmuo teko Nacionaliniam moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmui. 2000 metais buvo įkurta Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija, kuriai vadovauti ir jos veiklą koordinuoti buvo paskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, tuo pačiu Socialinės apsaugos ir darbo ministrui buvo pavesta kuruoti lyčių lygybės sritį. Vėliau nacionalinis moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmas dar labiau sustiprėjo, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje įkūrus atskirą Moterų ir vyrų lygybės užtikrinimui skirtą struktūrą - Lyčių lygybės skyrių. Tokios moterų ir vyrų problematikai skirtos struktūros ar net atskiros ministerijos per ilgus metus yra pasiteisinę daugelyje ES šalių. Institucinės šiai politikos sričiai skirtos struktūros – viena iš prioritetinių Pekino veiksmų platformos sričių.

Taigi, visi šie pokyčiai atliepia tarptautines tendencijas, visų pirma Europos Sąjungos politiką, užtikrinant moterų ir vyrų lygybę bei įgyvendinant ES Moterų ir vyrų lygybės gaires,

kurių įgyvendinimas remiamas Progreso strategijos. Reikšmingas Lietuvos lyčių lygybės politikos įgyvendinimo bei ES ir tarptautinių įsipareigojimų vykdymo moterų ir vyrų lygybės srityje įvertinimas buvo ES Tarybos sprendimas Europos Lyčių lygybės institutą įsteigti Lietuvos sostinėje Vilniuje. Pažymėtinas ir nuolat aukštas Lietuvos pasiekimų lyčių lygybėje reitingas Pasaulio ekonomikos forumo kasmet skelbiamuose duomenyse.

Primant Lietuvai palankų sprendimą didelę įtaką padarė veikiantis Nacionalinis moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmas, pirmiausiai jo koordinatoriai bei aktyvi nevyriausybinė moterų organizacijų veikla. Dar kartą reikia pabrėžti, kad kiekviena ministerija yra atsakinga už lyčių lygybės užtikrinimą savo ministerijos kompetencijos srityje. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija ne tik koordinuoja lyčių lygybės įgyvendinimo politiką visose srityse, tačiau taip pat yra atsakinga už lyčių lygybės aspekto integravimą socialinėje bei darbo rinkos srityse. Kaip minėta, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija vadovauja Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijai.

Išvados:

1. Nacionalinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos buvo ypatingai veiksmingos, tolimesniam sėkmingam jų įgyvendinimui būtina išlaikyti ir tikslingai panaudoti esamus finansinius bei žmogiškuosius išteklius.
2. Lietuvoje lyčių lygybės politika yra gerai žinoma - moterų ir vyrų lygių galimybių programos yra gerai žinomos visuomenėje, tai įrodo jų reikalingumą bei aktualumą.
3. Lietuvos žmonės deleguoja daugelio socialinių problemų sprendimą Vyriausybei, tas sudaro pagrindą žmonėms pasitikėti Vyriausybės įgyvendinamomis programomis.
4. Pagrindinį dėmesį ir finansavimą gyventojai siūlo skirti darbo rinkos srities probleminiams klausimams bei žmogaus teisių užtikrinimui, smurto šeimoje ir visuomenėje panaikinimui.
5. Nacionalinis moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmas išsiplėtė, tapo visas sritis apimančiu, veiklą visose srityse koordinuojančių veiksmingu mechanizmu svarbiu ne tik nacionaliniu mastu, bet ir įgyvendinat pirmiausia Europos Sąjungos įsipareigojimus užtikrinant moterų ir vyrų lygybę. O taip pat tarptautinės moterų ir vyrų lygybės politikos gaires bei įsipareigojimus. Būtina toliau efektyviai koordinuoti minėto mechanizmo veiklą, siekiant įtvirtinti lyčių lygybę visose srityse bei užtikrinant tinkamą vieno iš keturių Europos Sąjungos horizontaliųjų prioritetų valdymo efektyvumą, Lietuvos pasiekimų užtikrinant lyčių lygybę tolesnį palankų vertinimą ir pripažinimą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Lietuvos gyventojų nuostatos moterų bei lyčių lygybės atžvilgiu modernėja, tampa palankesnėmis lyčių lygybei, tačiau lėtai. Moterų nuostatos palankesnės lyčių lygybės atžvilgiu nei vyrų. Nuostatos ir žmonių elgesys tampa palankesniais moterims tose sferose, kuriose įgyvendinamos Vyriausybės programos.

Palyginus su 1994-ais ir 2000-ais metais iš esmės pasikeitė požiūris į moterų lygiateisiškumą darbo rinkoje: dauguma gyventojų jau nebesutinka su nuostata, kad kai trūksta darbo vietų, pirmiausia vyrai turi būti aprūpinami darbu. 70 proc. Lietuvos gyventojų renkasi šeimą, kurioje ir vyras, ir žmona dirba, ir abu rūpinasi namais ir vaikais.

Daugiau moterų nei vyrų gauna mažesnes pajamas, taigi, Lietuvai ir toliau išlieka skurdo feminizacijos grėsmė. Darbą turi daugiau darbingo amžiaus vyrų nei moterų, vyrų vadovų išlieka daugiau nei vadovių moterų, o tai liudija vis tebeegzistuojančią antraeilę moterų padėtį darbo rinkoje.

Politikos svarba Lietuvos moterų ir vyrų gyvenime nuolat mažėjo nuo 1990 m., ir 2009 m. tik 3 % moterų ir 5 % ji buvo labai svarbia gyvenimo sritimi. Lietuvos gyventojų požiūris į moterų dalyvavimą politikoje tampa vis palankesniu, žymiai mažėja žmonių, galvojančių, kad moterys iš viso neturėtų dalyvauti politikoje. Didėja Lietuvos gyventojų dalis, galvojanti, kad būtų galima sulaukti pagerėjimo įvairiose valstybės politikos srityse, jei politikoje žymią dalį sudarytų moterys.

Daugiau vyrų nei moterų patiria smurtą viešosiose vietose, o žymiai daugiau moterų savo šeimose. Palyginus su 1994-ais ir 2000-ias metais sumažėjo moterų ir vyrų padėties skirtumai, diskriminacijos dėl lyties, smurto bei seksualinio priekabiavimo atveju. Tikėtina, kad tam turėjo įtaką ir Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, ir kitų teisės aktų pakeitimai, ir Valstybinių moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimas kartu su nevyriausybiniomis organizacijomis, mokslininkais, socialiniais partneriais, ir Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos, ir kitų Vyriausybės priimtų programų, kuriose integruotos moterų ir vyrų lygybei užtikrinti skirtos priemonės, įgyvendinimas, ir Lygių galimybių kontrolierės veikla ir lyčių lygybės įgyvendinimo mechanizmo, visų pirma Moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos, įsteigimas ir koordinuota, į rezultatus orientuota veikla.

Lėčiausiai kinta nuostatos į moters vaidmenį visuomenėje ir šeimoje, matyt, dar didelę įtaką turi diskriminaciniai patriarchaliniai stereotipai. Beveik nekinta tradicinis atsakomybės bei buitinių darbų pasidalijimas šeimoje. Šios srities neapėmė Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių programos. Todėl galima teigti, kad pokyčiai vyksta tose srityse, kurias apima minėtos bei kitos vykdomos programos.

Moterų ir vyrų lygių galimybių programos yra gerai žinomos visuomenėje, programos kryptys pasirinktos tikslingai ir jų vykdymo rezultatai turi poveikį moterų ir vyrų padėties atitinkamose srityse pozityviems pokyčiams. Lietuvos gyventojai siūlo pagrindinį dėmesį ir finansavimą skirti užimtumo ir darbo rinkos srities probleminiams klausimams, tokiems kaip galimybė įsidarbinti ir užimti vienodas pareigas, gauti vienodą atlyginimą už tą patį darbą, derinti pareigas šeimoje ir darbe, bei žmogaus teisių užtikrinimui, smurto šeimoje ir visuomenėje panaikinimui.

Literatūra:

- Ballington, J., Karam, A., eds. (2005). *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Stockholm: IDEA.
- Bari, F. (2005). *Women's Political Participation: Issues and Challenges*. Paper prepared for UN Division for the Advancement of Women Expert Group Meeting.
<http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/enabling-environment2005/docs/EGM-WPD-EE-2005-EP.12%20%20draft%20F.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].
- Family: Forms and Functions// *Occasional Papers Series*, No. 2, United Nations, Vienna, 1993.
- Lietuvos statistikos departamentas (1995). *Lietuvos statistikos metraštis 1994-95*. – Vilnius.
- Kandawasvika-Nhundu R. (2009). *The gender of democracy matters*.
http://www.idea.int/gender/gender_of_democracy.cfm
- Purvaneckas, A., Purvaneckienė, G. (2001). *Moteris Lietuvos visuomenėje/Palyginamoji tyrimų analizė*. Vilnius: Danielius.
- Purvaneckienė, G. (1995). *Moteris Lietuvos visuomenėje*. – V.: Danielius.
- Purvaneckienė, G., Purvaneckas, A. (2001). Lietuvos visuomenės požiūrio į moteris politikoje kaita 1994-2000 metais. *Lietuvos sociologija amžių sandūroje: straipsnių rinkinys* (p. 51-65). Vilnius.
- Purvaneckienė, G. (2005). Švietimo politika ir ikimokyklinio bei priešmokyklinio ugdymo plėtra. *Acta Paedagogica Vilnensia*. Nr. 15, p. 176-187.
- Rinkimai pagal rūšį*. Lietuvos respublikos vyriausioji rinkimų komisija,
<http://www.vrk.lt/lt/pirmas-puslapis/ankstesni-rinkimai/rinkimai-pagal-rusi.html> [žiūrėta 2009-06-22]
- Statistikos departamentas (2009). *Moterys ir vyrai Lietuvoje 2008*. – Vilnius.
- Women in National Parliaments*. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm> [žiūrėta 2009-07-30]